

НОВА ЗЕТА

Књижевни Мјесечни Лист.

Амо живо цвећу поитајте,
Па га с' млади пуно накидајте,
Да вам путем дивно замирише,
Да вам срце за кућом удише!

Бранко.

ЖИВИО ВЕЛИКИ ВОЈВОДА ЗАХУМСКИ, КЊАЖЕВИЋ ПЕТАР!

На историјској Риједи Црнојевића, гдје се најприје зауставио Господар Зетски, повлачећи се из својих питомих равница, из своје престонице Жабљака, у црногорске кршне кланце и високе планине испред азијатске поплаве; гдје је прва књига у великом Словенству штампана ћирилицом баш за вријеме тога повлачења Иван-бегова на Цетиње под Орлов Крш, те се и сада види темељ те прве словенске штампарије на славном Ободу, једне од најстаријих јевропских штампарија; куда је сила велике турске царевине кроз вјекове насрћала да угаси ону искру слободе и прекине оно продужење српске државне самосталности, које је Провиђење и јунаштво са постојањем црногорским до наших дана под Орловијем Кршем сачувало: — ту је у Ђесковцу, у зимском дворцу књажевском, Црна Гора започела нову годину тихом али знаменитом свечаности.

На Јовањ-дан, 7 јан., у дворској ђесковачкој капели Св. Спаса примило је свету тајну крштења и миропомазања новорођено мушко чедо Њих. Височанства Књаза Николе и Књаг. Милене, ком је на крштењу дато име *Петар*; а кумовали су му: Његово Царско Величанство Цар Александар III са Својом Сестром, Њенијем Царским Височанством Маријом Александровном, Војвоткињом Единбуршком, које су замјенивали Његово Превосходитељство Г. Кимов Мануиловић Аргиро-

пуло, царско-руски министар при Двору Његова Височанства, и Њезина Свјетлост Књагињица Ана.

Крштење је извршило Његово Високопреосвештенство Господин Митрополит Митрофан у присуству Н. Њ. Свјетлости Књаза *Петра* и Књагиње *Зорке Карађорђевић*, Књагињице *Јелене* и Књажевића *Мирка*, и свијех великодостојанственика државних с Цетиња и многих из унутрашњости државе, уз грување топова.

Послије крштења био је објед. Дан је тако диван и тонал био, да се могло у дворекој авлији под ведријем небом обједовати. За првом народном трпезом сјеђело је преко 600 особа војничких часника и грађанских чиновника и грађана; за другом толико простог народа и сиромаха.

При обједу је Његово Височанство напило прву здравицу овако: „Пијем ову чашу у славу Божју и Св. Јована а за здравље Нашега кума, пријатеља и покровитеља, Цара *Александра III.*“ — а другу здравицу напио је замјеник царски г. Аргиропуло у здравље ново-крштеног *Великог Војводе Захумског Петра* и свега Свјетлог Дома *Петровића*. На ове здравице из стотинах гласа разлијегало се по околнијем брдима одушевљено клицање: **Живео!**

Осим официјалнијех здравица било их је још из народа, које су прелазиле границе официјалности: ко ће узбуђено осјећање задржати!

А коме Србину да се срце не рашири, када чује како замјеник Цара-кума напија у здравље *Великог Војводе Захумског*, кога је песто-годишњице косовске Бог даровао нашој владајућој Књажевској Кући, Црној Гори и Српству!

Како ли се тај дан радовало Захумље, то срце српскога народа!

Нека Бог благослови, нека Бог укријени, нека Бог поживи млађаног *Великог Војводу Захумског*, Имењака Његовијех славнијех Дједова, Књажевића *Петра*!

Поздрав

Цриогорско-књажевскијем одивама.

Црна горо, србска горо дивна!
Снимај црно косовско одјело,
Пролиставај зеленијем листом,
Буди миле зелен-гора наде.
Твојој слави порастоше крила,
Полећела од Сињег мор
До сјевера до земље стожера,
Свуда словећ са јунаштва твога
И красоте дивне дјевојака.

За то чула два сокола млада
Из силнога славјанскога царства.
Долећели на Цетиње равно,
А у дворе Књаза Господара.
Ту је кита цвјећа руменог,
Кита цвјећа младих Књагињица.
Сјајне звјезде чарне очи њине.
Рујна зора на бијелом лицу,
Сунце жарко на челу водома.

Згледала јих два сокола млада
За красоту очи пријонуле.
Испросили за вјерне љубовце
Двије сеје, двије Књагињице,
Прелијепу Милицу и Стану.
Одвели јих на сјеверне стране,
На Цетињу оставили наду.

Жарко сунце, кад подранило рано,
Па ти дојдеш на сјеверне стране:
Поздрави нам царске невјестике,
Твоје сестре, цетињске одиве!

О. О.

ШКРОКО

Слика из народног живота
од Бена Равића.

То је било таман на сами Ни-
кољ-дав зимски, кад се представи
Марко Лукић из С. — бог му душу

опростио. Цијело племе скупи му се
на чудо — не од жалости, него
ради обичаја, који се још помиче у
овоме племену питомога Приморја.
Није само ови обичај, но их има си-
јасет других, који га одвајају од
своје даљне и ближе браће. Па
како обичаји тако су и људи одво-
јили — ријетко ћеш наћи умјерене
ћуди, но свак напрасит, натегнут
као цријево а и стечници су да их
нема на далеко.

Један између овакових бјеше и син
Марков, Стијено. Но „из јутра се види
какав ће дан бити“, тако се и на Стије-
на видјело — још кад бјеше момчуљак,
да ће бити и велика цинија. Сваки
га за то мрзаше, али њему за то
не бјеше ни девета, кад га отац ма-
заше и миловаше, као да ће од њега
бити пош или калуђер. Сваки се
овоме чуђаше, али нико не знаваше
што стоји у Марковој коноби под
деснијем ступцем од скале....

Рође било оне сите године; има-
ће га тада још тридесет година. Рода
као икад, од кад ја памтим, па се про-
сули трговци на све стране, да заку-
пују уље. Онда бјеше пара као шка-
ље. Тада се живљаше, а не као
данас: ни живјети, ни умријети.
Марко Лукић — бјеше пуки спро-
мах. Немаше није ништа под богом
свога без ове куће, а кроз њу мо-
гаше навиле драча проијети да
ништа не зађеде. У то вријеме у
наше село не знаваше се за крчму
— боже уклони, но кад дође пут-
ник — био ко био — грабљасмо се
ко ће га угостити. Али се те године
тако не мога. Све трчаше на рад
као на свадбу — мушко и женско,
мудро и лудо; па немаше ко гости-
ма справљати. Марко опази згодно
вријеме, па ти отвори крчму. То би

олакшица цијеломе селу, а и њему не би на ште-руку. — Али тешко је свакоме вазда поштено; тако и њему. Те удари путем лакшијем, да се у трен ока обогати; и једне вечери скри паре једноме трговцу. У јутро пуче глас по селу, да су погинуле паре. Окупи се цијело село као коме на чудо. Сваки се прене-рази, кад чу што би, јер до тада долазаху људи с конца и конопца, али такве срамоте на село никад. Узалуд испитуј и тражи — није им стрва; и јадан трговац отиде као изгубљена душа без није ништа. Ови бездушник лукав бјеше као масак, па не пуштио узду парама, јер паре не муче но буче; крио их је што се вјештије могло, да се не би на њега посумњало. Али смрт све открива, па ће и то...

Тако ми Ђед Станко те исте вечери покрај мртва Марка причаше.

*

Марка укопаше, а село остаде као и прије; само се лијечак узбуркаше у његовој кући. Жена му сва у црно завијена — нит' говори, нит' ромори, но једино нариче и рони сузе за својим другом; а Стијено извади скривен новац испод скале, и почеше цекини да буче. Док му отац бјеше жив онет се могаше наћи, ако не бог зна какве части, а оно барем привидне добре воље. Али сад? Аја! ни окусити. Сабио се међу она четири зида, нити се с ким разговара, нити иде на сједнике као прије — бавио се све о парама — „зачудила се свиња, што није прије била.“

Мати му лијепо знавање све што је и како је, па се сирота препала, да јој се дијете не послаби — да му анатемњаци не узму свијест; јер ко с парама има посла, тај се

обешита ђаволима — говораше она. Узалуд га сјетоваше, да купи ђегођ мало баштине, па да мирно живи као остали; — не помагаше јој ни то ништа, па га и остави, да чини што оће и како оће. Али опет сиромашница дању и ноћу бдијаше над својим једињцем. Често се је из постеље дизала, да види што му је, кад га чује да клапиња у сну о парама, добићу и богаству. Колико је пута осванула пред приликом богородичином, молећи се, да сачува свијест њезиноме Стијену, који о томе ништа не знаваше; но само мишљаше и рачунаше, коме ће дати паре на добит, колико ће добити моћи узети и оћели се моћи обогатити. За то му прва брига бјеше, да се настави њеколицине, који ће га насочити народу. Збиља их нађе и обећа им награду, а они сиромаси збиља мишљаху, да им неће бити на ште-руку; али се преварише. Обећање Стијеново се изјави; — Стијено лага — шкрока први пут криво и за то га ови из пизме прозваше „шкроко“, које му је име остало, док је живио. Стијену нагриуше сељани даљни и ближњи, као челе на цвијет. Један иште да купи кућу и земљу, други путни трошак до Цариграда, трећи да се одужи зломе дужнику, а четврти да прехрани своју чељад. Паре почеше бучати. Узајмљиваше свакоме уз велику добит и јемство; па онет свако трчи код њега, као да његови цекини бјеху срећни. Народ узима не мислећи, како ће их вратити и кад; али Стијено за то и не мараше. Добит на главницу, а добит на добит, па и не плаћао нико на вријеме; онет за његову ћесу — добро да боље бити не може; па ко да за друге мисли.

— Десет сиромаша могу направити једнога богаташа — говораше Стијено — па опет да се називљу истијем именом — сиромаси. Па зашто ја баш да течем душу, кад за то нијесам скројен? Нека то чине бољи и паметнији од мене; а и они су Боже ми опрости виши ошпицови од мене и мога друга; јер ми по лијетак чошћимо, а они на гомиле. Ја лијено видим, да данас не помаже другчије, но ко боље може, помози му Боже. Такви је данас ови шарени свијет! —

Тако умоваше наш „шкроко“, који се вас бјеше претворио у паре; па ни путом не могаше одити, да не трља палац о кажипуту десне руке.

— Вала их више преброји, говорашу с другом сељани.

Лице му свјетлукаше а очима жмураше, између којих се дизаше наприкасти нос. Па два пута прачића, таман као да ву му те коачевима сажиди; а уста насмијана и мироточива. Из далека да га је ко видио, одиета би га назвао „преблаг“. Коса му процвјетала, а богме није ни чудо, јер је минуло десетак година од очине му смрти, па и цекини га доста оматорише, и напашаше му чело браздама.

Једне вечери дође дома придоцкан, иједак да би се од њега ђаво отровао. Мајка му приправила вечеру и сјела на пријеклад да преде. Види га да је иједак, па сирота не смије га ни у очи погледати. Вечераше што је бог дао и кућа, па поче да се распашује и брзо леже. Пошто се њеколико пута преврне с десне на лијеву, поче хрктати. Старица све поспремила па да легне, кад ли Стијено поче да бунца: „Ево овако треба! Не могу никакo! Аја! Зашто

то? Зашто да те штедим? Нећу! Нијесмо се заједно мучили! Ти јели? Знамте ја као шунљу пару! Не дај боже, да ти шаке паднем; а ти биево овако“. Уто скочи и поче кршити руке. Јадна мајка се прене-рази, ал' не смије да га пробуди. Опет се умири и леже, и опет поче: „Не, не! Ја нећу но што смо везали! Ево, видиш, овђе си ти твојом руком крст метнуо! Упропастити! Ја, тебе! Никад! Виђи! Сто и педесет талије-ра главе и добит на добит! Све, ма ја оћу паре! Ето ти имање! Парел“.

Опет скочи, потрча до скриње, да види паре, али га задржа мајка и поврати у постељу.

*

У сусјеству, колико да речем, два самарећа конопа или више, вираше између лиснатог смокова грања мала поземљуншица, необијељена. Прозорци као голубиње пањежице; једва се што могло унутра видијети при горећој уљаници, што висаше пред старом чађавом иконом Св. Николе — крсног имена кутњег. На другој страни куће свјетлукаше огањ, а око њега се окупила кутња чељад. На једном крају огњишта сједи сиједи старац, грипкајући гламње, а на другој старица кућељом у пас, а саставила браду са кољенима. Међу њима отуташна ђевојка, од близу 16 година, вари вечеру. Огањ јој освијетлио припурасто лице, које изгледаше као распунчала прољетна ружа. А очи јој сијеваху, као да се инађаху жеравицом, ко ће бољи сјај дати. Кад је вечера готова била старац се прокаиља неколико пута, док се диже, а ђевојка помога старици, да је поведе за трпезу. Пошто заложил

ше и помолише Богу, опет сви пођоше на огњиште. Старцу се поче штукати те проговори:

— Бог му срећу дао, ће се гођ намјерио, а и нас не заборавио. —

Старица уздахну из дубине срца, а ђевојци се наквасише очи, те јој сад изгледаху, као два драга камена, преливајући се у сјај прама сјају огњеноме.

— Бог зна, јели сиромах и жив! — настави старац.

— Нека, јадан; вазда ли злу слутиш.

— Е моја жено, мене је од зла страх а од добра никад.

— Немој тако, тата, — рече оно ђевојче — Јовану неће ништа бити; он ће ако Бог да брзо дома доћи.

— А ће му је, мој синко? Он би га имао, да му га није узео Шкроко. Разгубао се, што не превари! Ништа да нема не оцаше ово од нас учинити, а немоли што има да ни сам незна колико; све варајући и жулећи јадну сиротињу.

— Па што ни је он учинио? запита Анђе, а крв јој се поче пењати у главу и срце стезати.

— Кажи јој, кажи, да се не вара — прогунђа старица кроза зубе.

Ове ријечи мајчине као да бјеху стријеле, које парају срце Анђино. Отац јој почео причати а она заборава на цео свијет и на себе; а све јој се врзаху и бољаху је оне мајчине ријечи: „Кажи јој, кажи, да се не вара“.

Старица бјеше нешто наљушила, а мајци се чини, ако јој је кћи лијепа, да сваки њу гледа, као да нема није друге на свијету. Мило јој је, ако је момак згодан и погодан,

па и она често крчи пут; али ако се не допада мајци не смије ни кћерци. Збиља, старица чешће пута виђаше испод очију Стијена и Анђу ће се гледају; па јадници бјеше тешко, да рече што јединици, која јој бјеше мила као и син Јован. Ове вечери баш јој прискочи лијепа прилика, да јој натукне — а знала је, да ће јој једна ријеч бити доста.

Анђе не чујаше што јој је отац говорио и ако га је непрестано у очи гледала. И прену се тек кад јој се отац диже и крену да леже, и сјети се, да јој је отац причао о Стијену.

Старица легаше и заснаше, а она једнако стоји код утуљеног огња и мишљаше: Леле мени, како сам несретна! Отац и мати остарали а брат далеко. Ах! да га сад могу видијети, плачући бих му казала и заклела га, да никоме не каже — ни оцу ни мајци. Бих га молила, да чини самном што оће само.... Ох, Боже! Да бих ли ја и њему смјела казати да ми је Стијено мио? Не, не; то одиста не бих му казала; јер ће бих ја онда од мога Јована, кад бих му казала, да ми је мио они, који га је преварио и узео све што има! Али што ћу ја кукавица? Јесам ли ја крива, што ми је мио, а и сама не знам, што ми се је догодило. И друге виђам, али он па он! Не за то што је богат, него ни сама не знам за што. Све мислим о њему, све се обазирем да га видим. Кад га сретнем, а ја се зацрвеним као свита. Ма да ми је само знати, јесули и друге моје вренице тако? Ко зна? Ма не вјерујем, јер моја вјерна другарица Стане ништа ми о томе не прича. Е, а јесам ли и ја њој? Да само зна отац и мати какво ми је срце, бише ме убили; а још

да знају, да се с њим састајем! Не знам што ћу од себе? Свијет га худи, а мени се чини, да нема љепшега, бољегачи поштенијегачи створа....

У овим мислима затекоше Анђу други кокоти и изнурена од мисли и сна, наслони се и заспа као заклана. Јадница! Чудила се, што јој се догодило, а није смјела никада да пита — стиђела се. А и како не би! Тако невина па да љуби и још кога? Крвника и варалицу. Али опет ништа јој не могаше нагнати срце да истисне Стијена, за кога би сто живота дала. Њежна ћевојка, не знајући посљедице, поцунштала срцу узде неотице. Мало по мало запливала невино у мрежу љубави, из које је њезина невјешта памет не могаше искупети. Прва љубав, прва стријела у срце још не општањено, које не зна за сплетке, за превртљивост овога свијета. Сељанка, па љуби жарко, љуби само једнога. Није њезина љубав шарена као њенијех њекијех; не жели да се никоме наметне — да га опчини својим гиздањем и шаренилом, намигивањем и врицањем, као не било примијењено, њеке варошанке. Један се отеже, а други се протече; код Анђе не бјеше тога. Па како ће и бити? Зна само за оно, што је природно, што је поштено; — право природино дијете, расло уз брата као рука уз руку, надгледани од својих родитеља, којима бјеше греота и на туђу земљу стати. Па јој се чињаше, да цио свијет зна за њезино срце; чињаше јој се, да сваки у њему види Стијена. То је мучаше и гризаше од оне вечери, кад јој мајка напомену.

— Друге не знају ни кад их вјере, а ја још сама да бирам, да му

обећајем на састанцима — мишљаће она у себи — и да га још љубим! Па кога?!.. Не, нећу то учинети, па макар пусто срце пукло на четворо. Нећу, рекох, али ваља да се прије ш њим састанем и да му све кажем.

Збиља једне вечери старци легли рано по обичају а Анђе остаде на огњиште. Прође њеко доба ноћи а она се њешто узврпољила, па нема мира. Час се окрене, час прислушне, а час опет помоли се на прозор. У њеко доба гране и лишће смоково зацуншеше, а она лагачио сиде у конобу па у зграду. Срце јој дрхташе као прут на воду, очи сијеваху а образчићи запламћели. Не знаваше да је у зграду дошла и зашто, док јој Стијено не назва:

— Добро вече, Анђе.

— Добра ти срећа, Стијено? —

А ће си био до сад? — проговори Анђе дрхћућим гласом, као да је пошла, да се исповиједа пред архијерејем.

— Што дрхтиш, је ли ти зима?

— Није ми зима, али....

— Каж ми, што је то али?

— Њешто сам чула за тебе....

— Да ми нијеси мила, да-ти? — прекиде је Стијено. — Ко зна што се за кога не чује! Ко ће свијету уста затворити или му забранити да плаче уста са сваким....

— Чула сам, да си ми домаће преварио, па ме је страх.... Овђе јој засједе ријеч и не мога више даље.

Стијено се досјети, што је, па је поче ћешити велећи јој:

— И цио свијет ако преварим, тебе заного нећу; по ти је њеко главу напунио да не омрази, а ја —

не било их — имам злотвора на све стране.

— Мати и отац ми рекоше — развеза се Анђи језик од медних ријечи Стијенових — баш уз огањ и ја се никад сјетити, јер те не зваху именом но њекако чудновато.... А, „Шкроко“! сад ми на 'м паде.

Стијена као да муња осмуди, кад чу ову ријеч, али се учиње не вјешт.

Растадоше се.

Стијено иђаше дома грискајући уснице и чоплећи брчиће а уз сваку длаку што прегризи сјети се „Шкрока“ — надимка свога. Леже да заспи, али никад удрамити, по све мисли о Анђи, и дугу што му је отац дужан. Најпослије скупи све мисли у једну и одлучи, да проси Анђу, па ће пукло, пукло; а и он неће гледати толико за њихов дуг, али свакако никад опростија. Ако не њетос, ано до године најдаће, и то ако му даду Анђу.

*

Бјеше превалило половина јесени, а уждио сјевер да обадва ока извади. Сунце оскочило на сред неба па пригријало. По присојима се скупиле жене на буљуке, па ти почеле ћеретати, а испред њих ђеца играју. Чобани погнало стоку да пребирају опало лишће и да осладе уста којом травчицом, те још није угинула. Мачке се сунчају по крововима или прозорима предучи, баш као да се ругају женама, које су се испод њих на сунце примариле. Свака жива душа ижљегла, да се сунча, па и стричан Миро сио таман на кутњи праг а до њега ступаница му вретеном у руку, да суче пређу. Мало подаље сјела Анђе и плете чарапу. Сви троје

муче и уживају при божијем огњу, размишљајући сваки о својој бољи. Стричану Миру би се кат-кад отргнуо тешки уздах, по коме се видјело да њешто крупно мисли; а мрки поглед му падаше пред-ањ на земљу. Човјек остарао а сиромаш на му отежао ови свијет, и ако све то не потресе његово поштење. Ово су му признавали и сви сељани, те су га у оно вријеме њеколико пута ментовали и за тудора црквеног, што није била мала почаст. Јопт се не оћаше пренути да Анђе не уљеже у кућу. Видијела Стијена, који се примицаше њиховој кући, па утече да је не застане. Тек она у кућу а Стијено на оборска врата. Стричан Миро чу ход, па подиже главу да види ко иде; кад ли тамо — Стијено. Да могаше пропагнути у бестрв милијему ћаше бити. Старица се диже и скри вретено за плећи а Стијено назва Бога.

Бог ти добро дао — одговорише старици.

А и ви сте ижљегли на сунце — настави Стијено.

— Ми смо више остарали — проговори старац — па смо се примарили, да огријемо кости и да скупимо мало топлине за зиму.

— Лијено, лијено! — придаде Стијено.

Старица уљеже у кућу, а старац нукаше Стијена да отиду унутра; али узалуд. Сједе на старичино мјесто. Замукнули оба, а све на далеко погледују, чекајући један другог да проговори. Старцу се досади, а и треба он први да задије госта, те поче не обрћући се пут Стијена:

— Чуда е си се потежио до нас, Стијено!

— Није, стричане, никаквога'

но сам дошао да се споразумијемо за оно. Ја сам не знам што ће се чињети? Син ти ни мукајет, а ти не можеш. Бога ми, зло за мене! Добити никакве нема ове године за никога, народ осиромашео па нема окле да плаћа; но ваља да тропим од готовине.

— Нека, мој синко, немој се жалити и нијекати то што ти је Бог дао. Греота је! А што говориш, што ћемо од нашега дуга, ти си сигуран. Све што имамо, то ти је потписано, па кад истече рок ето ти га па чини што оћеш.

— Нећу ја тако, стричане, но да се договоримо; па нијесам ни ја такав, да ве оставим на улици.

— Ја ти немам што друго ништа! Ја сам дужан и ружан.

— Немој се пржити, а знам да ти је тешко. Но, мој стричане, ако ћеш да у карту придвмо добитку главницу, ја ћу те још причекати.

— Добро! Чини што оћеш — проговори старац, а сунце зађе и последњи му зрак обасја сузу, која се котрљаше низ старчево лице, а Стијено се удаљи.

Зимски дани прођоше брзо а дође весели Ђурђев-дан. Све се весели, све подмладило живот, само је стричан Миро жалоснији но од кад га је Бог дао. Невоља му је и да свисне од јада а немоли да не буде иједак. Његов сусјед Стијено га је опет полазио и напоменуо му, да је Ђурђев-дан — рок да се броје паре. Старац му опет рече као и први пут: „Чини што оћеш!“

— Причекат ћу те још петнајест дана — одговори му Стијено смијући се, што старца јако жацну. Дође и петнајести дан. Старац оче-

киваше сваког часа кад ће банути предањ Стијено, којег му не бјеше милије гледати но ступац крви. Не прође много кад ли закуца њеко на врата. Анђе потрча да отвори. Пред њом се показа човјек оћевен као да ће у сватове. Она се зацрвени, а он је запита, јели јој отац дома; па пошто чу да јест, пође напријед. Ово бјеше исти рођак Стијенов. Анђе видећи га онако оћевена у радни дан, поче да се довија што ће бити а срце јој поче јаче куцати, јер јој је Стијено био рекао, да ће је брзо просити.

Љубопитна као све жене, примаче се пријебоју и поче да слуша. Стијенов рођак поче из далека најприје да спомиње дуг, добит, имање и веледушност Стијенову; затим његово живљење, поштење и све и сва. Старац се окуњео па слуша, ни ријечи не проговарајући. На свршетку ће завршити рођак:

Поклисару се глава не сијече; морам ти казати за што сам дошао. Послао ме је Стијено, да ти иштем оно дијете за њега, па ће те причекати за дуг колико гођ оћеш, а добити ти неће узети.

Стијено је мислио — а и његов рођак — да ће тијем ублажити старца, али се је љуто преварио. Кад чу старац ове последње ријечи, синути сиједу главу на испарање груди па само што јавкну и паде у оган, при коме сјеђаше. Прискочи Стијенов рођак и старица, која бјеше присутна као мати овој просидби, те дигоше стричана Мира из огња, нагрђена лица. Не могаше да се исправи — онесвијестио. Дигоше га на постељу да дође к себи. Старица кукајући и дозивљући Анђу изађе, кад ли нагази на њу онесви-

јешћену. На лелек старичин дотрча једна сусјетка, која јој помога у невољи. У брзо се мало освијестише и отац и ћерка. Стијенов се рођак скаменио, па не зна што ће, а лијепо већ види, какав ће одговор понијети Стијену. Стричан Мирко поотвори очи и видећи да просиоц још ту стоји, рече му:

— Мој синко, реци ономе ко те је послао, да ми нијесмо наумили наше дијете продавати; а ако немамо пара, имамо још два прета образа, који ни је милији но све његово благо.

— Тако, тако! Никоговић богати мисли да ће свакога купити за паре! — проговори му при кретању старица.

Стијенов рођак отиде као из ујака. Ни збогом!

Кад Стијено чу рођака, разгоруцади се и с мјеста одлучи, да под своји потписано му имање за дук. Сјутра дан пође у варош да никто одобрење од власти, која му и учиње по жељи, јер је рок преминуо, и убрзо Стијено бјеше господар цијелога имања стричана Мира, јер се нико није шћио на јавној продаји надметати.

Кад је то чула Анђа, која не престано лежаше у врућици од онага злосретнога дана, прену се, и дркћући сједе на постељу па рече:

— Ајдемо из туђе куће, мрзан ми је!

Од тога дана Анђе је сваки дан окренула на боље, — презрела љубавника, који није био ње достојан, па је и врућица почела напуштати. Диже се један дан из постеље да се селе из туђе у туђу кућу. Укоје се диже, зачу се у обору весеље и плач. Зачуди се што би и лагано дође до

прозора. Има што виђети! Јован загрлио старце а они њега. Гуше се од плача а око њих познаници и пријатељи радосни. Анђе кад виђе Јована оздрави и полеће као срна да га срене. Оздрави сасвијем!

Тако остадоше у својој кућици, окле се Анђе удаде за момком, својом сликом и приликом, а Јовану Бог намири што утјени своје.

А Стијено? Он се осами — мајка му премину а од сина добра не виђе; — проживље још једну годину и умрије, те тако се стече она ријеч народна: „Врагом дошло, врагом пошло“.

С е љ е н и ц и м а.

Како ти је без крила деснога?..

Како брату, једном без другог!..“

Нар. Пјес.

ЂУРЂЕ
СРНОЈЕВИЋ

П е т стотина љета дугих
Нападô вас душман клети,
Да вам отме гнијездо ваше,
Горе ваше и врлети...
Ал' залуд га пак'о слао,
Залуд мука злобном цину —
Својим знојем сам вам створи
Сјајну славу, величину....

Ал' душмана горег сада
С вама ето на мегдане,
Да вам својом грком зучи
Он загорчи славе дане;
Да вам отме — што ст' у оном
Петвјековном страшном боју —
Ви бранили голом грудн,
Лијућ' радо крвицу своју.

Горки удес — клети душман,
Сад вас гони с врашном вољом, —

Осипле вас јадам клетим,
Црном муком и невољом; —
И ћера вас са огњишта,
Са мајчиних меких груди, —
Одакле сте ви најприје
Угледали свијет — худн.

Цио св'јет окрен'о главу
Од призора жалоснога, —
Само братац главу диже —
Видје тужна брата свога.
— „Амо брате, амо мили,
У питоме наше краје,
Братски ћемо дијелити
И пошљедње залогаје...!“

О, слава ти, дивна слого,
Узајмности, једнакости!
Смрт сујети и раздору,
Смрт небратској нехајности!
Слава теби, добри брате,
Сад је братско срце твоје...
Тако само, тако треба,
То је братски, — српски то је!!
У Мостару, децембра 1889.

Јов. А. Дучић Херцеговац.

НА ГАРИШТУ.

Слика из српскога устанка.

Мили боже, шта је раја крива?
Ил је крива, гад што Турке мори?
Ил је крива, што их рђа бије?
Шта је крива?— Крива ј' што је жива.

Смрт Смаил-аге.

I.

Бјеше страшна зимска ноћ. Брда побијељела од снијега; само грдне литице и огромне гудуре што се црњаху.

По тим грдним литицама и огромним гудурама ништа се друго не чујаше до звијукање ужасне буре, која је својом плашљивом хуком још већма увеличавала страх у тој нијемој и грдној природи. — По тим оштрим литицама и каменитим гуду-

рама, заклео би се, да жива душа не пролази; али ипак када би очи боље отворио и уши наперио, могао би опазити мукотрпне синове потиште-нога српскога народа, како скачу с камена на камен, само да приспију до жуђенога циља.....

То је била малена чета гореских синова, који су устали против насиља и грозног зулума турског; а сада криомице и великим страхом лете, само да доспију жељеноме циљу..... Један у чети иђаше напријед, па се враћаше по каткада к својој дружини, те би јој нешто шапнуо ил' руком махнуо. Сваки од оних, што су га слиједили, настојао је, да се скоро ни камена не би дотакнуо, само да какова, па и најмања хука не би проузроковала пажњу стражара, који су као вуци помњиви били, да ли ће им се од куда год лов појавити..... Ако би се коме под ногом нехотице и најмањи камичак покотрљао, сви би стали и прислушкивали, јер им жао бјеше потинути — та они су за то и устали против зулума — него што се не би осветили, што не би дошли до жуђенога циља.....

Путоваху тако у великој пажњи и неописивом опрезу више од четири сата, док се већ зора с истока не забијеље те растјера густу тмину, тако да нико више није могао криомице путовати, нити избјећи оку буднијех стражара.... Али је нашој четици мало до тога било, јер је она већ давно дошла своме циљу.....

II.

При крају мјесеца децембра г. 187. у касно доба ноћи летио коњаник на ознојеном коњу, журећи се

што му је више било могуће, те је непрестано јаком канџијом морао да туче већ скоро са свим изнемоглога коња. По одијелу га нијеси могао познати, јер је од главе до пете био замотан црном кабаницом, само што му се на глави свијетлио сјајни полумјесећ, који је осијевао о мјесечевим зракама. Ваљани му коњ скакаше преко високих међа, прелијеташе широке равнине и пољане, бијела га је цјена облила, а црвена му је крв мастила испрободену и огребену кожу. Ознојени је путник непрестано пут југа гледао, пут мјеста ваљда, камо мора приспјети за важан посао, по тој студеној и ужасној зимској ноћи.

Послије не малог труда и умора доспије у тврђаву К. и ту се стражару као гласник из Ц. јави. Чим буде старијему пријављен, одма га пушташе, те пошто се смјерно поклонил, предаде му два писма, а за тим се на миг заповједничков одасе чи и оде, да напоји и нахрани коња, а за тим и сам мало да почине.

Али-везир, слутећи нешто зло, јер гласник долази у тако касно доба ноћи, дрхћућом руком отвори најприје једно писмо, те га прочита, а по лицу си му могао познати, да не доноси никакове радосне вијести, већ напротив тужне и жалосне.

Нијема типина бијаше цијелом собом овладавала, само што је сат на зиду у одмјереним тренутцима својим монотоним гласом и куцањем прекидао мук, а велики нас под везировим столом мирно спавао и хркао.

Страшно је било погледати везира! Рука, у којој је писмо држао дрхтала му је тако јако, да су му слова пред очима бјежала, те је исти

редак морао више пута да прочита, док би схватио, шта у њему каже. Чело му се наоблачило и напунило бора, те је изгледало тмасто и мутно баш као и оно небо, што му је поврх стана било. Лице му је пак било најстрашније: час би поблиједио као крпа од љутине и ужаса, а час поцрвенио, те би нејасне и грозне ријечи изговарао. Прси му се надимаху и падаху као валови, обасути пјеном, на узбурканоме мору; а куцаји узбуђенога срца могли су му се чути не мање, него ли тик-тикање сата, који је баш тад по ноћи избијао.

Пошто је писмо прочитао, заурла као рањени бик, те јаком десницом удари о сто: „А проклети скотски изроди, до тога већ дођосте, да преваром и ласкавим обећањима војску обезглавите, која је на вас, пржибабе, устала, да вас реду и послушности научи! Ти си се, шако оситали и ниткова, усудила смакнути, па још како поштенога и вриједнога ми друга, који тебе памети учећи није радио друго до своју најсветију дужност; који је толико рана добио на јуначком мегдану, па да је на њему и погинуо, не би жалио; али проклетом и подлом преваром, кад си га погубила, знај добро, да ће стоструко бити освећен! Његова душа пред моћним Алахом вапије освету, која ће се и испунити, ако мени само Алахов Пророк измоли неколико дана здравља!“

Након ових ријечи опет узе писмо и стаде гласно да га чита: „Свијетли Али-везиру, велика нас невоља типшти; нестало нам већ хране и обране, све хајдуци отели, којих даномице све више има, те страшна безакоња и насиља на војску на-

шу раде; грдна зима и гомиле снијега никуд нам не даду; војници од студени не могу да пуцају, а што је најгрозније остадосмо без нашег заповједника, ког нам хајдуци на вјеру измамише, под изликом да ће мир да уговарају, те пошто му пратњу растјераше, њега самога објесише. — Очекујемо што бржу помоћ! Иначе листом погибосмо, те ће нам сви досадашњи добици бити узалудни! — Покорни Муселим-бег.“

Друго писмо везир ни читао није, већ зовне свога помоћника, те му изда строге заповиједи, по којима се сјутра у цик зоре мора кренути војска, снабђевена храном и оружјем за себе и другове им.

Везир цијеле ноћи није ни оком тренуо, већ непрестано размишљао и премишљао, како ће му план најбоље испасти за руком. Када се је с истока већ почела зора да румени, крену јака војска, а на челу јој Али-везир, јашући на брбуну, као помаман непрестано храбрећи и соколећи од зиме скоро укочене војнике.

III.

Била је лијена зимска ноћ. На плавом и широком небу банио се пуни мјесец, те је распростирао своје студене зраке на далеко и широко, свијетлио на највишим врхунцима и литицама, као на ниским и дугим пољима, која су била покривена лијеним бијелим сагом, с којег су мјесечне зраке угодно одсијевале. Око округлог мјесеца трепећашу на хиљаде звјездице, да је милина било погледати. По горама и пољима нестало зеленила, те голо грање натрпано снијегом стршило пут небеских висина, сјајући и ово према мјесечини.

Потпуна је тишина свуд наоколо владала. Вјетра ни најмање није било; ноћну би тишину само проламао по каткада звук својим завијањем, тражећи гладан за себе храну. По свим кућама маленог села владала највећа тишина и нигдје свијетлости, осим у једној ниској кућици, која се под бријег подвукла и својим положајем била баш сходна за тајне састанке.

На пушкомет далеко од куће корачао брзим кораком млад човјек. Његов журни ход био је свједоком, да се жури на важно мјесто или важан договор. Дебела струка загрила му широка јуначка плећа, па се спуштала преко намадана до колана, у који бјеше забио љути дуги ханџар, а двије леденице вириле као вецје ноге уз малени општри ножић. На рамена објесио дугу диљку, накићену сребром и драгим камењем, а а кремен по средини једва чекао, да га пустиш, да барут упали и једну јушму пред Алаха пошље.

Био то Новак Радовић, први и најбољи хајдук, кога од недавно изабраше дичним харамбашом, па је сада ишао браћи на договор, те чим уђе у кућу, назва присутнима: „Помага ви Бог, браћо!“ — на које му сви одговоре: „Добра ти срећа, харамбашо!“

Сио Новак на пристојније мјесто и тек му се сада према свјетлости пламтеће ватре могло промотрити лијено лице. На лице му се још боре не навукосе, а подобро ни браде није још имао, већ малене брчиће црне заковрупо, изнад лијепијех бијелијех зубава, који су сличили низу драгоцјенога бисера.

Договараху се браћа до касне ноћи. Сваки причао јаде и зулуме,

што Турци починише и чине. Једноме запалили кућу, љубу одвели, а мајку били; другоме брата на колац натакли; трећи им једва жив из рука побјегао; четвртоме оца убили, а нејакога сина одвели, да постане јаничар потурица, па да своме роду више јада задаје, него ли и сами Турчин.

„Браћо“, заврши харамбаша болним али одважним гласом „ево ја немам никога у кући, па ми никога и не могуће мучити ни погубити; али имам свој народ, имам вас, који сте уцвијељени и који потребујете освете! Ето, ономадне убисмо пашу, па Муселим бег послао у К. Али-везиру за помоћ, која му и стиже; али ја вам се купем, браћо, купем вам се материним млијеком и својом лијепошћу вјером и српским именом, да нећу мировати, док не очистимо земљу од османлија; не ћу мировати, док ми срце узбује куцати, па било непријатеља као лишћа о прољећу.“

„С тобом смо сви, харамбашо!“ као гром одјекну по кућици; те сви присутни извукоше своје оштре ханџаре, и положише их на ханџар Новаков.

За тим се растадоше.

* * *

Недалеко од кућице, гдје се браћа састадоше, бијели се убаво сеоце од мало кућица. Сеоце то уздигло се на повећи брежуљак, те одатле под себом гледа дубоке ува-ле и оштре литице. У том сеоцету била имућнија кућа старца Марка Новића, који никога није имао, до јединицу шћерцу и њу чувао као орао, да је не би гладни Турци опазили, па и зажељели. Било је то убаво дјевојче средњег раста, пуна-них груди, а паунекога хода. Лијена плава коса спуштала јој се дуго низ

плећи, те је нежно миловала по врату, као снијег бијелом; дугуљасте обрвице баш како пјесма пјева налечиле морским пијавицама, а оне трепавице криле дивно велико око, које би својим погледом ранило сва-чије срце, као што је ранило и Новаково, који се сада журио на договор старцу Марку и да се опрости с лијепошћу Анђелијом.

Дјевојче је мислило о свом драгом баш, када закуца на врата, па пошто стисну јуначку десницу Маркову и мило погледа своје злато, сједе и дуго се разговараху, док на-покон не одлуче, да се другом зором сложено на Турке удари, пак што Бог даде и срећа јуначка, јер је боље и погинути, него ли под турским зулумом живјети.

Пошто се Новак опрости од старца, стисну нежну ручицу Анђелији, те када би на кућном прагу, притисне јој слатки пољубац, и жур-ним се кораком упути другој браћи; а мома остаде Богу се молећи за свога драгога и свога оца, који је и под старе своје дане хтио да похрли у свети бој за слободу.

IV.

До два дана био се жестоки бој. Шака хајдука, а пред њима Новак и Марко, сложено на Турке удари и најприје запалили конак Али-вези-ров, те настајаху да и самога везира ухвате и своју срцбу на-њ излију. Али се Турчин добро брани. Саку-пио око себе све саме објесне Арнауте, па је тешко хајдуцима и приближити се, а камо ли ухватити га. Сијевају ханџари, пуцају пушке, ломе се ју-начке токе, сијевају обријане турске главе, али се везир још брани и не даје се хајдуцима у руке.

Арнаути гину, али ко ће их све уништити? Ко ће на небу звијезде избројити?

Бију хајдуци као горски вуци, док их невоља не згоди, док им не погине харамбаша, а за њим јуначки старац Марко, и још већа невоља, што Али-везиру стиже помоћ, те јаки на уморне свом силом навале. Видјеше хајдуци, да им већ живота нема, па кад морају гинути, нека бар погину дичном замјеном. Ту паде хајдук за хајдуком, али око сваке љешине хајдучке, нанизано се безброј турскијех.

Турци, као звјерад, навале на село, те пале и робе, што им год под руке дође. Мало се ко мога сакрити у горе, да барем свој јадни живот сачува, када кућу не може. Куће се руше, поплашена марва разбјежа се, а невине дјеве, не знајући шта да раде, у забуну саме падају у окрутне арнутске руке.

* * *

Мирна и тиха је ноћ. Звијезде трепећу на плавоме небу, попут многобројних свијетљака. Над селом се навела густа тмина од пушчаног праха, да је тешко пред собом гледати и проматрати ужасни приказ: мјесто бијелих кућица и лијепих башта, не видиш друго, до саме развалине; све је порушено, да ни камен на камену није остао. Смијер измијешан слеђеном крвљу невиних жртава, јасно показује окрутност турску.....

Све је мирно, није живе душе, само што ти срце мора од страха да задрхти, кад опазим бијелу сјену, што се привикује до гаришта; па као да нешто тражи, тумара оборене главе; да ли је то збиља авет какова,

која нешто туда тражи, или се враг прерушио, па хоће да ужива у невољи људској? — Умири престрашено срце и боље се приближи, па ћеш се увјерити, да није ни авет ни прерушени враг већ несретна Анђелија. Лијепу своју косу од јада рашичупала, велике се очи напуниле горких суза, дјевојачко срце, да пукне од боли, а бијеле руке од очајања прекрстила, па изашла из горске пећине, да нариче над својим некадашњим домом, да јауче на гаришту свог некадашњег гњијезда, а кука за својим оцем и незаборавним војном.....

Миливој Србинић.

Народне јуначке пјесме.

Из збирке

С. Радуловића и Б. Средановића.

I.

Женидба Митровић Тадије.

Два су пила побратима вино
У бијелу Сењу на крајину,
На бијелу Иванову кулу;
Једно Иво сењски капетане,
А друго је Комнен барјактаре;
Вино служи Митровић Тадија
Десном руком а маштрапом крутом.
Но кад су се напојили вина,
Ал' бесједи Комнен барјактаре:
О Иване сењски капетане,
Што учиње, од Бога да нађеш!
Што сестрића не ожени твога,
Твог сестрића Митровић Тадију.
Често момак иде планинама,
Па он може лако погинути,
Госпоцка се кућа ископати,
Од сокола пила не остати.
Ал' бесједи Иван капетане:
О Комнене, добар барјактаре,
Није лако оженић' Тадију,
Десило се момче шаријасто,
Колико је Сења и Котара
Што имаде дивних ђевојака,
На ђевојке турио махану,
А Богу је јемин учинио,

Да се другом оженити неће,
 Већ Хајкуном сестром Мујагином
 Са Кладуше бијелога града,
 Али ш њоме, ал' се женит' неће.
 Кад то зачу Митровић Тадија,
 Он устаде на ноге лагане
 Па се моли Ивану ујаку:
 Молим ти се, Иване ујаче,
 Молим ти се а љубим ти руку,
 Да ми даднеш твојега дорина,
 И дај мене токе с канатима,
 Још ми подај зенџир прстен златни;
 Ја ћу поћи до Кладуше града,
 Оћу поћи ако доћи нећу.

На њега се Иво разљутио,
 Уз образ га шаком ударио,
 Ни на то га није оставио
 Но га шћера низ бијелу кулу,
 Те Тадију тури у зилдану,
 За собом је врата затворио
 И на врата резу ударио.

Па се диже Иван капетане
 Те отиде у лов у планину
 Собом узе Комнен барјактара,
 А Тадија оста у зилдану.

Но Тадији добра срећа била,
 У Тадије ујна милостива,

Анђелија љуба Иванова,
 На Тадију млада жалостива,

Па изведе њега из зилдана,
 И води га на бијелу кулу,

Те му кафе и дувана даје.

Моли јој се Митровић Тадија:

Молим ти се, ујно Анђелија,

Подај мене Ивова дорина,
 И подај ми токе с канатима,

И подај ми зенџир прстен златни,
 Јер ћу поћи до Кладуше града,

Да уграбим Хајкуну ђевојку.

Анђелија њему бесједила:

Не смијем ти пушити дорина
 Од Ивана добра господара,

Нити токе дати с канатима.
 Моли јој се Митровић Тадија,

Моли јој се, док је умолио,
 Те му даде Ивова дорина

И даде му токе с канатима,
 И сувише зенџир прстен златни;

И даде му пушку гранајлију,
 Која лютру ждере тученика

И дванајест оловијех зрна.
 Но да видиш Митровић Тадије,

Опреми се на бијелу кулу,
 Па уједе на коња дорина.

Анђелија њему бесједила:

Не смијем ти пушити дорина
 Од Ивана добра господара,

Нити токе дати с канатима.
 Моли јој се Митровић Тадија,

Моли јој се, док је умолио,
 Те му даде Ивова дорина

И даде му токе с канатима,
 И сувише зенџир прстен златни;

И даде му пушку гранајлију,
 Која лютру ждере тученика

И дванајест оловијех зрна.
 Но да видиш Митровић Тадије,

Опреми се на бијелу кулу,
 Па уједе на коња дорина.

Анђелија њему бесједила:

Не смијем ти пушити дорина
 Од Ивана добра господара,

Нити токе дати с канатима.
 Моли јој се Митровић Тадија,

Моли јој се, док је умолио,
 Те му даде Ивова дорина

И даде му токе с канатима,
 И сувише зенџир прстен златни;

И даде му пушку гранајлију,
 Која лютру ждере тученика

И дванајест оловијех зрна.
 Но да видиш Митровић Тадије,

Опреми се на бијелу кулу,
 Па уједе на коња дорина.

Божје један, на свему ти фала,
 Кад усједе ђаво на ђавола,
 Манит Таде на коња манита,

Анђелија њему бесједила:

О дијете Митровић Тадија,

Ну окрени дебела дорина,

Е ће тебе ујна сјетовати,

Прими сјете нећеш се кајати.

Тадија је окренуо дора,

Поклања се ујни Анђелији,

Анђелија њему бесједила:

О дијете, Митровић Тадија,

Када дођеш па врх од планина,

Пушти вољу и дизгин дорину;

Јер сам чула од Ивана мога,

Да је тамо караула кула,

На коју су плаћени пандури;

Немој десно, окрени лијево.

Кад то зачу Митровић Тадија,

Он поћера дебела дорина,

Док изиде на врх од планина,

На лијево окрену дорина,

Ка' што га је ујна сјетовала,

Право сиђе на Кладушу града;

У лијепо доба долазио,

Међу акшам и међу јацију

Под бијелу Мујагину кулу;

Ал' задуду што је долазио,

Па авлији затворева врата,

Затворена и замандањена,

Па не може унутра да уђе,

Већ се мота око б'јеле куле,

За брњицу привеза дорина.

Но Тадији добра срећа била,

Скоро Мујо кулу прекривао

Из планине клисом лучевијем,

Те уз кулу стубе оставио.

Кад Тадија стубе намјерно,

Наслони их на пенџер од куле.

Кад погледа у шикли одају,

Сједи Хајка на душеку меку,

На шилта је ноге прекретила,

Као патка на дубоку виру,

Пред собом је ћерџев умјестила,

У руке јој игла од биљура,

А у иглу свила из Мисира,

Шара злато по бијелу платну;

Док јој неки придурнуше врази,

У ћерџев је ногом одгурнула,

Па бијелој кули бесједила:

Давор куло, ти остала пушта,

Ће ја млада осичијак у те,

Ће се немам разговарат с киме,

Да Бог може како удесити
 Баш сердара од влашка Котара,
 Али кад би срећа удесила
 Младо момче Митровић Тадију,
 Да би доша' кули на конаку.

То Тадија слуша на пенџеру
 Па ђевојци ријеч бесједио:
 Муч ђевојко муком замукнула,
 Ја ћу поћи на зелену лонцу,
 Све ћу казат што си говорила.

Но Тадији бесједи ђевојка:
 Иди отле, потурице млада,
 А тако ми очињега вида,
 Ако тргнем пушке Мујагине,
 Сад ћу тебе срце изгорети,
 Ђе си доша' на пенџеру моме,
 Па ти казуј што је тебе драго.
 Ал' Тадија бесједи ђевојци:

О Бога ти, сестро Мујагина,
 Били почем познала Тадију,
 Да ти га је оком видијети?
 А ђевојка бесједи Тадији:
 Ја бих лако познала Тадију,
 Да ми га је видијети младој;
 Ја сам чула од брата мојега,
 Кад је Иво сељски капетане
 На Кладушу нашу ударао,
 Мујагину кулу палио,
 Однио је токе Мујагине,
 И однио зенир прстен златни;
 Па сам чула ђе казују људи,
 Да је Иво токе поклонио
 Свом сестрићу Митровић Тадији,
 Токе носи шињама се поноси.
 Но њима бих познала Тадију.

А Тадија бесједи ђевојци:
 О ђевојко, јесил' вјере тврде,
 Е ћу тебе токе пребацити,
 Ак' не буду токе Мујагине,
 Да ћеш ми их опет повратити.

Кад ђевојка ово разумјела,
 Она њему даде вјеру тврду,
 Да ће њему токе повратити,
 Да ваљају хиљадуката.
 Кад Тадија разумје ђевојку,
 Он распучи токе с канатима,
 Протури их на пенџер ђевојци.
 Кад ђевојка токе угледала
 И на њима написе проучила,
 Нађе име Муја брата свога.
 Кад Хајкуна оно угледала,
 Промолила на пенџеру главу,
 Па Тадија ријеч бесједила:

Ти ако си Митровић Тадија,
 Пружи десну на пенџеру руку,
 Да угледам позлаћену бурму.
 Пружи руку Митровић Тадија.
 Кад ђевојка бурму угледала,
 И на њој је написе проучила,
 Нађе име Муја брата свога.
 Брже стрча низ бијелу кулу,
 На авлију отворила врата,
 За бјеле се руке прихватише,
 Отидоше у шикли одају,
 За готову софру засједоше,
 Па стадоше пити вино хладно;
 Оставише Ивова дорина
 Савезана на мермер авлију.
 Пошто пише и пошто једоше,
 Ал пијевци тице запјеваше,
 Па Тадија бесједи ђевојци:

Устај Хајко, ајде да бјежимо!
 А ђевојка бесједи Тадији:
 О Тадија, моје очи црне,
 То нијесу тице по заману
 Већ то тице јесу повечерње,
 Ти си јунак трудан и умеран,
 Па почини на бијелој кули.

То Тадија Хајку послушао,
 Отидоше у душеку меку,
 Починуше једно код другог,
 Ка'но двоје бијело јагњаци,
 Када заспи под зелену јелу...
 Колико им тавне ноћи било,
 Носили се по бијелој кули;
 А када је испред зоре било,
 Заспало је једно код другог.
 Док Кладушу огријало сунце,
 Ево краве са попаска ричу,
 Краве ричу а кадуње вичу.
 Пробуди се Хајкуна ђевојка;
 Кад угледа сунце на пенџеру,
 У Тадију лактом је гурнула:

Диз се Таде, не дигнуо главу,
 Као што је ни дигнути нећеш;
 Сву Кладушу огријало сунце,
 Твоју главу више гријат неће.

Скочи Таде ка' да се помами,
 Нареди се на бијелу кулу,
 Па при себе прикити оружје,
 Па се шета по бијелој кули,
 И сам собом јунак бесједио:

Хеј Тадија главу изгубио,
 Зашто дође, да погинеш лудо?
 Ја не жалим, што ћу погинути,
 Но одведох Ивова дорина,
 Иво ће ми често кости клети,

Бе саломих своје Сењу крила.
Оно зачу Хајкуна ђевојка,
Па Тадији бесједила млада:

А не бој се Митровић Тадија,
Крила бих те по године дана,
А камо ли докле ноћца дође.

У ријечи у које бијаху,
Пољем се је магла подигнула,
А из магле јунак излазио
На кулашу на бјелогривашу,
На њега је ђурак од курјака,
А на главу капа од курјака,
За појас му двије кумбурлије,
Креме њему по трбуху струже,
Упртио балту заковату,
Право иде Мујагиној кули.
То бијаше будалина Тале,
Јер се Тале бјеше научио,
На уранку оштетити кафу.
И угледа Ивова дорина,
Чим га виђе познаде га дивно;
Њаше Тале унутра да уђе,
Ал' се пусник дорин узљутнио,
Па удара дорин чифтезима,
И погоди Талова кулаша;
Клекну кулаш на прва кољена,
Разљутити се будалина Тале,
Па довати балту заковану,
Стаде бити Ивова дорина.
То гледао Митровић Тадија
Са чардака и Мујове куле,
Па бесједи будалини Талу:

О јуначе, што си на кулашу,
Немој бити мојега дорина,
И то кљусе има себију
Те доброга Митровић Тадију,
У руке ми пушка гранајлија
Убићу те, преварит те нећу.

За то Тале ни абера нема,
Него бије Ивова дорина.
Тадија га не ће ни молити,
Већ дофати пушку гранајлију,
Примаче је оку и образу,
Одпонац му на бранику шкришну,
На грлић му мрка тумба пође,
Злу се Талу догодило грдно,
Десну му је руку оштетио,
Он лијевоу узду уграбио,
Па побјеже пољем широкијем,
И отиде на зелену лонцу,
Те казује што се догодило.
Када чуше од Кладушја Турци,
Сви на добре коње усједоше,
Отрчаше Мујагиној кули,

Ал' Тадија не сједи залуду,
Већ покличе турикњу ђевојку,
Па он сиде под бијелу кулу,
Те усједи на коња дорина,
Па ђевојци пружи десну руку,
Она њему десну и лијеву,
Па је за се тури на дорина,
И побјеже пољем широкијем.
Докле Турци Мујагиној кули,
Тадија је поље суминуо;
Докле Турци на сред поља равна,
Тадија је воду пребродно.
За њим се је сила натурила,
Брдом пјешчи а пољем коњици;
Кад Тадија при планини дође,
Он у страху устегну дорина,
Деснијем је окренуо путем,
На проклете карауле куле,
На које су плаћени пандури,
Пред њима је буљумбаша Ибро.
Дочека га стотину пандура,
И на њега ватру наложише.
Ал' Тадији добра срећа била
Те га огањ претурнио живи,
Па Тадија сабљу извадио.
Неке Турке земљи оборио,
И мимо њих коња прогонио.
Но да видиш буљумбашу Ибра,
Он уграби пушку у рукама,
Па отрча пријекијем путем,
И опали пушку севердана;
Дивно гађе а боље погађе,
Он удари Митровић Тадију,
Па преи га зрна ударише,
На плећи му рану отворише.
А да видиш Митровић Тадију,
Нити паде, нити се препаде,
Но за сабљу руком прифатио,
На Турчина коња наћерао,
Сабљом махну посјече му главу.
Кад Турчину посјече главу,
Из руке му сабља испанула,
Увија се Митровић Тадија,
Њаше панут у зелену траву,
Но не даје туркиња ђевојка;
Бритку сабљу меће у ножницу
А исправља Тада на дорина,
Докле води на бунару доше.
Но Тадија бесједи ђевојци:

О Хајкуно, прикладна ђевојко,
Ну оскочи од коња дорина,
Зафати ми воде у маштрапу,
Љуто су ми ране одољеле,
А жеђа ме освојила грдно.

Скочи Хајка на ноге лагане,
 Па зафати воде у пашграпу,
 Очи врже на коња дорина,
 Ал' Тадије на дората није
 Но му празне узенгије вире.
 Тад' прискочи туркиња ђевојка,
 Те исправља Митровић Тадију,
 И залива студеном водицом.
 Ал' Тадија бесједи ђевојци:

Пушти мене, несретња туркињо,
 Неће ли ми испанути душа,
 Зар не видиш, да сам погинуо?
 Већ Хајкуно, лијепа ђевојко,
 Скини моје токе сканатима,
 И узми ми зенфир прстен златни,
 Па ујаши Ивова дорина,
 Ајде бјежи Сењу кравоме,
 Поздрави ми Ивана ујака,
 Нек те уда као сестру своју,
 А Тадију више гледат неће.

Но Хајкуна бесједи Тадији:

О Тадија, мој очини виду,
 Ја те млада оставити нећу,
 Док ти Турци не однесу главу,
 И ако ће мене погубити,
 И на живе муке ударити;
 Ја нежалим млада кривци,
 Кад останем без тебе, Тадија.

Кад то зачу Митровић Тадија,

Проговара лијепој ђевојци:
 О Хајкуно, моја несретнице,
 А ти скини моје токе сјајне,
 Објеси их коњу о јабуци,
 И узми ми зенфир прстен златни,
 Па га свежи коњу о гривници,
 Устури му узду на јабуку,
 Па навали дрвљем и камељем,
 Те ти пушти пусника дорина,
 Нећел утећ Сењу кравоме,
 Иво ће ми често кости клети,
 Ђе одведох његова дорина,
 Свему Сењу те саломих крила.

Хајкуна га брзо послушала,
 Скиде њему токе с канатима,
 И узе му зенфир прстен златни,
 Објесила коњу о јабуци,
 Устури му узду на јабуку,
 Па навали дрвљем и камењем,
 Одби њега низ Кунар планину.
 Пошто пушти пусника дорина,
 Но Хајкуна питала Тадију:

Да не знадеш камене пећине,
 Ђе би смо се могли заклонити,
 Небил' срећа како удесила,

Да се чета трефи од Бетара,
 Да избави тебе рањенога.
 Ал' Тадија бесједи ђевојци:
 Залуд знадем камену пећину,
 Кад пуштисмо пустига дорина,
 Два пута ме до сад избавила.

Ал' да видиш туркињу ђевојку,
 На плећи га прифатила млада,
 Па га вуче низ планину пусту
 Док донесе њега у пећину.
 Кад постави Тада у пећину,
 Нит' станула нити починула,
 Већ доноси дрвље и камење,
 Па пећини зазидује врата.
 У то доба нађегоше Турци
 На Кунару на води бунару.
 Кад виђеше у крај воде ладне,
 Ал' ту трава бјеше поваљана,
 А по трavi крвца покапана.
 Тад по трагу поћераше Турци,
 Ко ће први да уграби главу,
 Добру главу Митровић Тадије,
 На пећину кидисаше Турци.
 Најпрви је Танковић Османе;
 Када Осман на пећину дође,
 Но да видиш туркиње ђевојке,
 Пушку даје Таду рањеноме,
 Тадија је бјеше наслонио
 На вратима студене пећине
 И погоди Танковић Османа
 Посред паса, укиде га с гласа,
 Није се боје спритвори пећину.
 Кад виђеше крајичници Турци
 На пећину бију плотунима.
 Пушке пуви туркиња ђевојка,
 Додаје их рањену Тадији
 Те се јадан из затвора брани.
 Сада да ти за Ивана причам:
 Када Иван дође из планине,
 Он изиде на бијелу кулу
 Са Комненом, добрим барјактаром,
 Па стадохе пити вино хладно;
 Докле пушка у планину писну,
 Онда Иво бесједи Комненоу:

О, Комнене, добар барјактаре,
 Ето пушка пуче у Кунару,
 Баш када је моја двогрица,
 Да Тадија није у зилдану,
 Ја бих река и бих се заклео,
 Да то моја пуца двогрица.

У ријечи у које бијаху,
 Опет пушка у планину писну.
 Онда Иво ријеч бесједио:
 Ну Комнене, добар барјактаре,

Хајде пођи до ледног зидана,
 Ја се бојим домаћег врага;
 Анђелија вјерна љуба моја
 На Тадију млада милостива,
 Би ће она пуштила Тадију
 И дала му мојега дорина,
 Би ће Иву одломно крила.
 Скочи Комнен низ бијелу кулу,
 Када Комнен дође на зидану,
 Ал' Тадије у зидану није;
 Кад погледа пред бијелом кулом,
 Док угледа Ивова дорина,
 На дорату обиљежје грдно:
 Кумбурлуци крвљу напуњени,
 А обије пушке истурене,
 Истурене а не напуњене,
 Нит на чарак горњи подигнуте;
 На лијево седло накривио,
 О јабуци токе с канатима,
 А у гриву зенџир прстен златни.
 Кад то виђе Комнен барјактаре,
 Залелека што му грло даје
 А покличе Ива капетана:

А Иване, у зо час ти било,
 Тадија је тебе погинуо,
 Свему Сењу крила одломно
 Кад то зачу Иво капетане,
 Он опали двије пушке мале,
 А покличе што му грло даје
 Од Сења се поточ подигнула,
 Обрнуше уз Кунар планину,
 Најпрви је Комнен барјактаре,
 А за њиме сењски соколови.
 Када доше студеној пећини,
 Али на њу Турци навалили,
 Принијеше сламу и сијено,
 Да загуше Тада и Хајкуну,
 Па све клету бију плотунима;
 А Тадија пуца гранајлијом.
 Када Комнен угледао Турке,
 Он подвикну ка' да пије вино,
 А на Турке загон учинио,
 Побеше се огњем из пушака.
 Од пећине оћераше Турке,
 Двадест, тридест глава посјекоше,
 Однијеше Митровић Тадију,
 Однијеше Сењу крвавоме;
 Поведоше Хајкуну ђевојку.
 А кад Сењу доше бијеломе,
 На бијелу Иванову кулу,
 У душеке ставише Тадију,
 Спрема њега Хајкуна ђевојка
 Сузе лије низ бијело лице
 Ка'но бисер низ бијелу свиду.

Но је Иво на ноге скочио,
 Шаровите књиге нахитио.
 Те добави од мора хећиме,
 И лијечи Митровић Тадију;
 Видао га по године дана,
 Док Тадија ране преболио,
 Доватише туркињу ђевојку
 Покретише у бијелу цркву,
 Вјенчаше је с Митровић Тадијом,
 Да је љуби кад год се пробуди.

Литературно-критичне минијатуре.

Пушкинове драме.

(Из „Ниве“.)

Драма се држи за највећи производ књижевне вјештине, и то је мишљење сасвијем правилно. У роману, причи, и у сваком другом књижевном раду писцу стоје на расположењу разноврсна средства за да преда читаоцу своју мисао, или да му објасни карактер лица, која се у томе дјелу јављају. Ако писчево уобразиље не може да створи слику, која ће потпуно исказати његову мисао, онда писац може исказати ту мисао просто. Истина, он ће је тијем ослабити, али неће уништити њену силу. Ако писцу не пође за руком, да наслика карактер лица, које се у његовом дјелу јавља, — он може представити читаоцу тај карактер онаквим, каквим га он разумије, у форми одвећ прозаичког разјашњења, ни најмање не умањавајући тијем значај свога дјела. Црте духовног живота јунака једне приче или романа, или боље рећи, оно што се збива у његовој души, обично се и представља разним објашњењима, а у већини случајева то није ни могуће представити иначе: писац просто говори, да је дотични јунак његова дјела имао извјесне осјећаје, мисли, жеље, намјере и т. д. Но друкче то бива у драмским производима.

Ту је писац стијешњен прије свега самом формом дјела; њему стоје на расположење само разговори дјелствујућих лица и њихове радње у дотичном тренутку. Писац не може прибјећи никаквим другим, споредним околностима, да њима објасни својства дјелствујућих лица, нити се може позвати на прошлост дотичног лица, — све ту мора бити смјештено у оној *радњи*, која се збива пред очима гледаоца, или читаоца. У драми, комедији, трагедији — нема ништа изван дотичног тренутка, и ако писац жели упознати гледаоца и са другим споредним околностима, то може учинити само преко разговора дјелствујућих лица, па и тим сваког часа, тако рећи, рескира, да паче у погрешку и неприродност с тога, што ће се та споредна објашњења учинити као да су неумјесно уметнута у уста дјелствујућег лица. Карактери појединих лица ту се даду показати много трудније, готово искључиво у њиховим ријечима, зато свака ријеч, која се метне у уста тих лица мора бити добро и добро измјерена. У драми н. пр. не може се рећи, да је то и то лице гордо, самољубиво и т. д., него његова гордост и самољубље треба да се јасно виде из његових ријечи и поступка. Драма је задаћа, да предочи живот онакав, какав се збива у ствари, *пред очима* гледаоца. Но баш у појавама очигледним много што-шта може остати за нас неразумљиво и нејасно; а у драми све те појаве морају бити тако комбиноване, да у њима не остане ништа недоговорено, или у пола изговорено, него, напротив, да се тајни смисао тих појава стварног живота јасно истиче и да се њене “идеје” са свом јасношћу показују. Према овоме је

јасно, колико је нужно талента, уображења, смишљености, познавања и разумјевања живота, — па да се створи прави, вјештачки драмски производ.

Но треба да кажемо још и ово. Тепскоћа у стварању правих вјештачких драмских производа стоји у крајњем противуслољу са сувременим развићем театра и с тим, што театри показују неодољиву тежњу за новим и новим комадима. И, као и то је познато, театралних комада сваким даном појављује се огромна количина. Лакоћа, с којом се то нише, показује као да то није одвећ трудан посао. Али ти производи, који се пишу за театар, у великој већини случајева не само што се не могу прибројити у вјештачке производе, но, шта више, не могу се прибројити ни у књижевност. Писци таквих дјела обично се не старају да створе типове и карактере, него измишљају разне комбинације околности, па им и дају форму подесну за ову. У таквим производима ријечи дјелствујућих лица, т. ј. оно што и јест главно у драмским производима, често су слабе и готово бесмислене; зато карактера и нема, а о типовима писци се и не брину, у њима се све ослања на глумца, којему се баш у тим комадима и даје могућност да покаже вјештину своје окретности и досјетљивости. И вјешти глумац, који познаје живот, може дати живу физиономију и лицу, које је у комаду представљено мртво и управо без боје. Такви чисто театрални производи врло су подесни за обичне представе; вјештачки производ захтјева, да глумац вјерно схвати и преда мисао пишчеву и да представи карактер, кога је писац

насликао, а то је много трудније, него по својој увиђавности одиграти улогу, коју је писац представио нејасно и неодређено. Али, понављамо опет, ти производи својина су театра, а не књижевности, а напротив има много одвећ вјештачки написаних дјела, која нијесу подесна за театар; такав је н. пр. Гетеов „Фауст“, а такве су и све драме од Пушкина.

Пушкин је дошао на мисао, да створи неколико драмских дјела, пошто је проучио Шекспира, тога највећег представника драмске појезије, у коме је био сачетан генијални ум са генијалним вјештачким даром и који је дао свијету читав низ чудних дјела, дубоких и поучних као што је поучан и сам живот, који је у њима сликао. Сам је Пушкин писао, да га је „проучавање Шекспира, Карамзина и старих руских летописа навело на мисао, да у драмску форму обуче једну најдраматичнију епоху новије руске историје,“ и године 1825 написао је свога „Бориса Годунова“. Тијем дјелом он је био задовољан. Но, будући увјерен, да га публика неће разумјети, Пушкин се „тешко ријешио, да га на свијет изда“, премда је могао рећи; „с' est une oeuvre de bonne foi.“ Даље он о тој драми говори: „Писао сам је у строгој усамљености, далеко од хладног свијета; она је плод добросавјесног проучавања, постојаног труда и она ми је дала све оно, чим је писцу допуштено да се наслађава: живи рад надахнућу и унутарње увјерење, да сам уложио све моје силе“ ... „Ја сам писао у строгој усамљености, ће ме није узнемиравао никакав туђи утицај. Шекспиру сам подражавао у слободном и широком сликању карактера,

необичном стварању типова и простоти, Карамзину сам шљедовао у јасном развићу догађаја; а из летописа старао сам се да научим начин мишљења и језик онога доба. То су извори богати!... Труд је мој био ревносан и добросавјесан“...

Тако је писао Пушкин и његово унутрашње осјећање није га варало. — „Борис Годунов“ служио је као свједок зрелости и високе озбиљности његовог талента. То пак што је он казао о томе своме дјелу, служи као његова најистинитија и најљепша карактеристика. У њему ми налазимо и „велико и широко сликање карактера“, налик на Шекспировско, и „необично стварање типова“, и заиста генијалну „простоту“ и „јасно развиће догађаја“, и „начин мишљења и језик погођени по летописима“. Доста би било зауставити се на самом типу летописца, који својом кратком појавом у том дјелу освјетљава читаву једну страну тадашњег, а дијелом и данашњег, руског живота. Он пише „још једну, пошљедњу приповјест“ и види у томе „дужност завјештану од Бога“, и његове цијељи и његове надежде састоје се искључиво у томе, да ће „некад некакав трудољубиви калуђер наћи мој усрдни труд, али *без имене*; запалиће као и ја своју лампаду и *очистиће* са хартија вјековну праšину, а преписати истиниту приповјест, да знаде потомство православних прошлу судбу своје рођене земље, па да се сјети својих великих царева и да их спомене“.

Какве су те просте, али у исто доба карактерне и значајне ријечи! У њима је Пушкин скупио оне црте из старих летописа, које су га плијениле; „умиљата кротост, мла-

деначка, а у исто доба мудра просто-душност, поштовање према царској власти, савршено осуство сујетности“ — то су, по ријечима Пушкина, битне одлике, које карактеришу љетописца, кога је он извео, као и у опште „свију драгоцјених споменика давно минулих времена“. И тај многостручни душевни садржај исцрпио је Пушкин у неколико ријечи, које је метнуо у уста љетописца, који замишљено бесједи сам собом над својим трудом. Требало је дубоко проникнути у душу човјека из другог времена, па да се створи таква проста и величанствена појава.

Пушкин је, разумије се, представио вријеме самозванца онако, како га је било могуће разумјети онда, при ондашњем знању и разумјевању историје; ми данас у стању смо мало другаче разумјети бар појединости тијех догађаја и у лицу самозванца виђет нешто друго, него што су тада виђели, али се тијем вјештачки и психички смисао дјела Пушкинова ни у колико не мијења, нити ослабљава.

Карактери свију лица, која се јављају у „Борису Годунову“, насликани су с мањим или вишим степеном савршенства. Театралност не препоручује ту „трагедију“ Пушкинову; јер сумњати је, да би набини, као кад се чита, могле учинити утисак оне завршне мисли, по којима је могуће проучавати душу човјекову, које захтјевају највећу пажњу у говору од стране дјеиствујућих лица. Но баш оно што чини драму драмом, т. ј. потпуно и јасно сликање душевних својстава многих лица, која се својства јасно виде у њиховом говору, — то се баш и налази у „Борису Годунову“

у таком савршенству, да човјек мора да се диви.

Као што је познато „Борис Годунов“ је једина цијела драма, коју је написао Пушкин. Доцније (1830-1832) он је написао неколико драмских списа, али они су или недовршени или су прости одломци. Но својства тијех списа тако су велика, да они, по унутрашњој својој страни, ни у чему не уступају „Борису Годунову“; такав је н. пр. „Ритер тврдица“. Прочитајте само прву појаву тога чудесног генијалног производа, па ће она чудновата борба разноврсних осјећаја једног ритера, којег мучи то што је његов отац такав тврдица, да му је већ то у болест пријешло, с таквом јасношћу и пуноћом изаћи пред вама, да ће вам се учинити као да га ви још одавно познајете, разумијете његову прошлост и не варате се у томе каква ће му бити будућност. У једном монологу он вам открива сву своју благородну душу и исказује мржњу и одвратност к нискости и свакидашњој бризи о шлему, коју и новцима у опште, као извору свега тога. А какав је монолог оца његова у подруму, пред отвореним сандуцима, испуњеним злата! — Сума тврдице са њеним најтањим особинама открива се пред вама у свој својој јасности. Заиста нема ништа поучније, од таквог вјештачки написаног дјела, у коме се огледа душа човјекова у свој пуноћи и разноврсним њеним појавама.

Све што смо рекли о савршенству поменутих Пушкинових драма, можемо рећи у потпуности и на његове остале драмске производе, од којих се сваки одликује особитом и чудном оригиналношћу коју по форми тако

ко и по садржини. Пушкин узима слике душевног живота из најразличнијих сфера. У „Моцарту и Саљерију“ слика се завист обичног талента к генију, која долази до злочина; у „Пиру у вријеме куге“ пред читаоцем се показује страшна слика уживања и разврата, којим људи желе сакрити и од себе и од других осјећање страха и очајања, које произилази ушљед очевидне опасности погибије и мисли о смрти, која је готово већ пријешља у навику; у „Русалки“ с једне стране слика се страшна и трагична слика љубави и погибија због ње, с друге стране — мучење нечисте савјести и т. д. и т. д. Шта више у драмским прозаичним „сценама из ритерских времена“, које су необрађене и прости одломци, геније Пушкина показао се са великом силом у том смислу, што кад се читају те „сцене“, читаоца обухвата дух оних средњовјекових ритерских времена са њиховим оригиналним врлинама и особитим жестоком пороцима.

Као год што у „Ритеру тврдици“, „Сцени из Фауста“, „Пиру у вријеме куге“, „Моцарту и Саљерију“, „Каменом госту“ и другима геније Пушкина слика душу човјека у опште и представља општечовјечанска душевна својства, тако у „Барису Годунову“ и „Русалки“, слика искључиво руску душу, руски народ, по његовим приповјестима: у првом дјелу представља руски народ у његовом историјском развићу, а у другом — у свакидашњем обичном животу. Оба та дјела треба проучавати с показане тачке гледишта, — у њима је средство и извор, да се проникне у суштину руског живота.

Ж. Драговић

Љубу Ненадовићу.

Планине те наше шућу
Од Цијевне до Троглава;
Црногорци узвикују:
„Нека ти је Љубо слава!“

Планине те наше шућу
Све од Таре па до мора,
А свако те амо љуби
Од колибе па до Двора.

Читамо ти „Грудну земљу“
Кад Мухтара Султан кара,
И та твоја дивна пјесма
Све ту љубав вишу ствара!...

Читамо ти друге пјесме,
Мила нам је, Љубо, свака,
Јер ти у њих гениј сија
Као муња из облака. —

Сад да си нам здраво, Србо,
На понос нам рода пјела!
Нек се славе и читају
Увјек твоја дивна дјела.

Радоје Црногорац.

ЂУРЂЕ

CRNOJEVIĆ

Митолошки Ријечник. *)

Уређује

Филип Ј. Ковачевић.

Аба, син Хипотона и Меланфре. Богиня Церес претворила га је у гуштерину, за то, што се ругао и њој и њеним жртвама, видећи је како лакомо пије. Мисли се да је Аба то исто што и Столеј. Аба се звао и један од Енеових другова, па чак и један Центаур носио је то име. Паузаније приповиједа о њеком другом Аби, краљу

*) Ако Бог да здравља и овај ће ријечник угледати свијета општампан у особитој књизи на наше миле и опште хваљене „Зете“. Ушљед тога молим своје пријатеље и познанике као и све остале колеге по звану, а особито моје некадашње никад незаборављене учитеље, да ми побилеже непредвиђене погрешке, и о томе ме на вријеме извјесте. У то име још им у наприје захваљујем; а кад будем цјелокупно дјело објелодавити, свијема ћу, и за најмању исправку, најавити достојну благодарност и признање.

Ф. Ј. К.

Аргивскоме. Каже за њега да је био син Линцеја и Алпестре, а по другијема бога Бела. Овај Аба био је отац Прета и Акризије, а дјед Персејев. Поред многих других својства, био је замашит јунак и особити љубимац ратова.

Абадир. Тако се звао онај камен, што га је Опе или Реа, жена Сатурнова, завела мјесто дјетета и поднијела своме мужу Сатурну, да га прогута. Она је тада била родила Јупитера, те по обичају своме од страха, да му не предузму владу, Сатурн је хтјео да прожоре и то дијете као и сву остаду; Опе, да сачува свога мезимца, послужила се том преваром.

Абарит. Скита њеки, који је пјевао путевање Аполоново на сјевер к Ипербореима. У награду за ту пјесму буде Абарит изабран као први свештеник Аполонов. У тој служби указивао му је Аполо многе милости. Осим пророчанскога духа, дао му је и њеку тајанствену стријелу, на којој је побожни свештеник летио по ваздуху. Вели се да је Абарит помогао Паладију да сиде с неба и да се намјести у храм богиње Минерве у Троји.

Абас. отац непријатељске браће Прета и Акрисија.

Абаст, име једнога од Плутоних коња.

Обдера, град у Трацији, саграђен од Абдере сестре Диомедове.

Абдеришани, в. Абдерити.

Абдериши, становници града Абдере. Прикаже се једном у њиховоме граду тушта непрегледна жаба и мишева тако да су се Абдерити морали иселити у Македонију.

Абеон и **Абоканства,** која се брину за

Адеон (путнике и чувају их од зла и напасти.

Абија, шћи Херкулова, сестра и дадиља Илина. Хомер прича, да је она имала гласовити један храм у Месенији: отуда се преселила у град Иру, који је по своме имену назвала Абијом. Према томе Абија је и један од оно седам градова, које је Агамемнон обећао Ахилу.

Абијани, народи Скитски, који становаху по брјеговима ријеке Албија, час с једне а час с друге стране. Они су се звали Галатрофаги — сркомљаци — као народ, који се искључиво хранио млијеком. Рат је за њих био ужас и покор; љубили су само мир и правцу. Сусједи своје Ан-

тропофаге — људоедере — еподобили су и уништили.

Абид, град Азије на Хелеспонту, отаџбина Ере и Леандра. На Хелеспонту бијаше још један град под овим истим именом; у њему бијаше гласовити храм бога Остриса, и ту понајвише пребиваше Мемнон.

Абила и **Јорда,** прво у Африци, а друго **Калпа** (го у Шпанији на мореузу Гибилтару. Прича се да је Херкулес лутајући по свијету дошао до Абиле и Калпе, које су тада биле заједно састављене. Прохтије се Херкулу, да састави Океан са средиземним морем, те он у ту сврху растави брда Абилу и Калпу. Због тога стари и називају овај тијеснац Херкуловим ступовима.

Аборигени, народ који води своје порекле чак од бога Сатурна. Прича се да их је Сатурн исти превео из Египта у Италију, и ту их намјестио.

Абунданција — обилност — алегоријско божанство под видом једне лијепе младолике дјевојке окружене са свих страна добрима сваке врсти. Држи у руци рог пуна цвијећа и воћа. Прича се да је тај рог био Ахелоја и Амолтеје. Богиња Абунданција утече са Сатурном, пошто му Јупитер пресеће краљевство.

Авентин један од седам брежуљака града Рима.

Аверн. мочвара на пољу посвећена Плутону. Из Аверна хлапљаше таква црна пара, да су стари вјеровали, с је та бара један од улазака у пакло.

Агава, шћи Кадма и Ермионе, убила је свога сина за то, што је овај немилвао светковине бога Бахуса.

Агаво, један од Пријамових синова.

Агамед, вјешти стари грчки зидар. Најзнаменитије његове грађевине јесу благајнице у Орхомену, Хирији и Елиди. Са својим другом Трофонијем оградио је Делфијски храм, због чега му је бог Аполо седмога дана послао њему и његовом другу Трофонију пријатну смрт.

Агамемнон, краљ Арга и Мицене, син Филитензв, унук Атрејев. Он постане најмоћнији међу свим кнежевима грчким, за то му буде повјерено врховно заповједништво над свом грчком војском у Тројанскоме рату. У опсади Троје много се препирао с Ахилом због робинјине Бризеиде,

коју бјеше отео од Ахила. Пошто буде град освојен, шћи Пријамова именом Касандра, прорече му, да ће погинути од зликовачке руке чим присије у свој завичај. Агамемнон се не осврне на то пророчанство, него одједри без икаква страха и бојазни у Грчку. Ту га збиља убије Егист, јаран његове жене Клитемнестре, који исту бјеше навео на невјерство и издају за времена Агамемнонова осуства. Дјеца Агамемнонова: Хрисотемида, Електра (Таодика), Ифигенија (Ифинаса) и Орест освете послејде смрт својега оца.

Агамит, син ријеке Пермеса, која тече около Еликона. Прича се, да је послејде био претворен у извор, који бјеше посвећен Музама. Вода тога извора могла је надахнути поете.

Агамите, име Муза, названих тако по извору Аганипу, који бјеше њима посвећен.

Агдис, каменити врх горе Диндима.

Агдистаида, в. Кибела.

Агенор, син Нептуна и Либије. Агенор је био најстарији краљ у Аргу, отац Кадмов. Вели се да је био забранио Кадму да му не излази на очи без своје сестре Еуропе, коју бјеше уграбио Јупитер.

Агенореја, богиња индусирије, у обшће радиности. Њена супарница била је богиња Мурција т. ј. Венера, као символ љености, расколашености, у обшће лабава и млитава живота.

Агесилај, надимак Плутонев, јер имаће обичај да повуче к себи сва брда и да их преда Меркуру, који их послејде вођаше у пакао. Агесилај се звао и онај знаменити шпартански краљ, вођа против Персијанаца.

Аглаја, једна од три грације.

Аглаура, в. Аграула.

Аграула, шћи Цекропова. Уговорила бјеше са Меркуром, да ће му бити на руци у његовој љубави са њеном сестром Ерсеом. Него богиња Палада, гнушећи се њихова уговора и погодбе, пробуди у срцу Аграулину такву љубоморност на Ерсеу, да је свакоје здружење међу Меркуром и Ерсеом било послејде немогуће. Аглаура имала је још једну сестру именом Пандрозу. Трима сестрама: Аглаури, Ерсеи и Пандрози, пошље Палада њеки ковчежић, у коме бјеше затворен Еритрон, и за који бјеше наредила, да га никако не отварају. Аглаура и Ерсеа, љубопитљиве до скрајности, не могу

се уздржати, него отворе ковчежић. У тај пар спопану њих обије зли духови, фурије, и стану их тако мучити, да су обије пануле у суноврат. Послејде богиња Палада, раскајавши се, претвори их у ластавице. — Аглауrom се звала такођер и једна од грација.

Аграула, шћи Атеова, жена Цекропова, а мајка трију сестара: Аграуле, Ерсеје и Пандрозе.

Адеон, в. Абеон.

Адмет, краљ ферски, код којег је бог Апол н служио као пастир.

Адмита, шћи Евристјева. Њој је морао Херакле донијети пас краљице амазонске, Хиполите.

Адонид, веома лијепо момче, рођено из поганогa друговања оца и шћере: Ципира и Мирте. Бијаше то страсни ловац, љубљен до лудила од богиње Венере. Једном буде напанут од дивљега венра и заклан; Венус га претвори у цвијеће. Повјерен Персефони, богињи доњегa свијета, заљуби ову у себе тако, да га она није хтјела више никако на свијет пуштати. Отуда велики спор и зађевица међу двије богиње: Венером (Афродитом) и Парсефоном, — спор, који је само Зевс могао прекинути овом пресудом: бива, да Адонид има бити слободан преко године четири мјесеца, четири пак мјесеца да има провести са Персефоном, а она остала четири са Венером. — у овој причи нам преставља Адонид живот природе који се у прољеће јавља, а у јесен гине. За то на светковинама Адонидовим плакала се првога дана његова смрт са великим нарицањем, а другога дана јако су се веселили повратку његовоме. Приликом овога ношене су у сјајној пратњи иконе Адонида и Венере и саксије с биљкама, које брзо цајетају у знак брзога оживљења и украшења природе. То су тако зване *градиље Адонидове*.

Адраст, краљ у Аргу. Морао се сакрити у кући својега дједа Полиба, да избјеже погибију, која му је пријетила од стране завојевача његове државе. Сакупи многобројну војску предвођену Полиником, Тидејом, Анфиарајем, Канапејем, Партенонејем и Хипомедонтом. То је оно знаменито подузеће седмиње јунака, од којих један био је и сами Адраст. На челу те храбре чете опсједе Тиву и за мало времена разори је. Прича се, да је све седам

јунака погинуло под Тивом; ипак други тврде, да је Адраст претекао. Он наножи сирочад погинулих јунака, да освете своје очеве. На тај начин буде сакупљена опет велика војска под вођством Адрастовим, који се и по други пут грозно освети Тивљанима. Та војска је позната под именом Епигона, а била је, кажу, таман колико она седмице јунака. — Још се један Адраст спомиње као краљ Дорјана. За овога се прича, да га је убио Телемак због прећераногa невјерства. — Постоји и трећи Адраст, братоубица из незнања. О њему се прича ово: Дивљи њеки вепар у то вријеме пустошаше поља и усјеве Мисењана. Атис, син Крезов, Адрастов исти брат, хтједе убити ту немам и за то отиде, да је тражи. Пође с њим и Адраст, те несретним случајем, одапевши једну стријелу, мјесто дивљега вепра, убије Атиса. Послије се у очајању и сам Адраст убије.

Адраста, нимфа. Она са својом другарицом Идом, са Куретима и са горским духовима, хранила је и васпитавала младољетног Зевса.

Адрастија, бивша богиња Азијска, шћи Нужеде и бога Зевса. По њекијема писцима она је то што и Немеза; ипак је вјероватније, да је она само налик на Рамнуску богињу Немезу, али са свијем другогa значаја. Јунак Адраст подигао јој је храм код Кизика у малој Азији. Као год Немезу, сликали су и Адрастију замишљену са знаковима мјере. У осталом саврши са Немезом.

Азија, нимфа, шћи Океана и Вете, а жена Јапетова. Њеним именом данас се зове највећи континент. Азијом звала се такођер и једна бара у Либији, изнад које су лећела непрегледна јата водених птица, а тако исто и велика множина ждраћева.

Азипус, магарац. в. Силен, Мида.

Азоп, син Океана и Тетиде. Зевс га је претворио у ријеку, за то што му је Азоп шћио завојштити кад је силовао његову шћер Егину.

Аидоней, в. Плутон.

Ајант син Оилејев, један од оних грчких четовођа, те су били при опсади града Троје. Ајант Оилејевић био је краљ Аргивски, ваљан и задрт јунак, који се и са самим боговима у бој пушта. Силовао је Касандру у храму богиње Минерве, гдје је била прибјегла приликом пожара. За то

се Минерва ријешила, да га казни, и у ту сврху замоли Нептуна, да дигне против њега велику олују кад изађе из луке и кад се навезе на дебело море. Пошто се избавио од неисказаних опасности успузиће на њеки гребен говорећи: „Хоћу да се спасим у пркос богова!“ На то се разгњеви Нептун, те раствори гребен својим трозубом: Ајант се удави у воду. По причању Хомирову и Овидијеву Ајант је био стекао велико поштовање са своје храбрости, а особито је био Грцима од замашне користи при опсади града Троје. — Пјесници спонашају још једнога Ајанта, сина Теламонова; овај, кажу, није био ни гори ни горевић од Ајанта Оилевића. Ајант Теламоновић није се могао обранити нигдје него на једно мјесто у прси, за које је он сам знао. Био је јунак, силан, неукротан. Под Тројом је вас дуги дан дијелио мегдан са Хектором тако, да један другогa није еу могли одољети. Заљубљени у међусобно узајамно јунаштво, два се мегданџије помире и дарују један другогa како се још не памти да су се никада ни два пријатеља, а камо ли два непријатеља даровала. Појас, те бјеше Хектор примио од Ајанта, служио је послје Ахилу, да њиме несретнога Хектора привеже за кола, када је оно три пута с његовом љешином обио тројанске беоде. По смрти Ахиловој Улис и Ајант захтијеваху његово оружје, које буде досуђено Улису. С овога случаја удари Ајант у манити вјетар. Усред тихе ноћи, иједак до помаме, мислећи да убија Улиса, ускочи међу овце, и немилице их покоље. Дошавши к себи и видјевши шта је урадио, прободе се оном истом палозином, којом бјеше овце поразно и коју бјеше у дар од Хектора примио.

(Наставиће се.)

Народне женске пјесме.

1.

Мајчин савјет.

Мајка Фату ситно плетијаше,
У косу јој заплијеће злато.
Па плетући Фату сјетоваше:
О Фатимо, моја ћери драга!
Када будеш преко Цариграда,

Смјерно ајде, не клањај се често; —
Гледаће те царска са дивана,
И цара са висока града,
Гледаће те па ће говорити:
Од како је свијет постануо,
Није лепше мнаде пролазило,
Што је јутрос Фатима ђевојка.
Фатима је мајку послушала —
Смјерно иде, не клања се често.
Њу је дивно мајка сјетовала,
Да не гледа на јунаке мнада,
Но да гледа у земљу преда се.

2.

Погибија с љубоморе.*)

Везак возла Ати када,
Мнада невјеста,
На високу на чардаку —
Хладу дебелу;
Сав је ђерђев напала
Сузам грознијем.
У то доба Алил-беже,
Атин ђевере:
„Што си ђерђев напала
Сузам грознијем?
„Невоља је, Алил-беже,
Мнади ђевере:
„Потвара ме твоја мајка,
Моја свекрва,
„Да ја љубим Алил-бега —
Тебе ђевера!
„Бог сам знаде и ти знадеш
Јели истина.“
У то доба Мустар-беже
На друга врата,
На потрже бритку сабљу
Иза појаса,
И удари љубу своју
По сред срдашца.
Кад то виђе Алил-беже
Атин ђевере,
Он потрже бритку сабљу
Иза појаса,
Па удари Мустар-бега —
Брата рођена;
Чардак звекну, Мустар јекну,
Паде на земљу;
Тадар их је укопао
Дивно обоје:

*) Овој слична налази се пјесма у збирци П. Мирковића (Срп. нар. пјесме из Босне.... Стр. 32 и 33.) В. Р.

На њу сади дивну ружу —
Ружу румену;
А на њега приу драчу
Драчу трнову.

3.

Ђевојчина клетва.

Пуни вјетре, мој вечерњи ладе,
И понеси мојој мајци гласе:
Да ме љута гуја ударила,
Љута гуја — момче нежењено.
Куни мајко и ја ћу га клети:
При му образ, ко на гори сунце!
Б'јеле му се иљадиле овце!
У пољу му родила шеница!
Ја му мајко била вјереница!

Послао: В. Радојевић.

СТАРИНЕ

По народном причању.

I

Вукова међа.

У Дукљин живљаху три брата (неко вели: Дукљан) и два брата; неко вели: да није Дукљан) и имаху сестру одвећ згодну, да јој немаше пара.

Тадашњи закон допушташе, да може брат сестру узети. Сваком се брату допала сестра; сваки је желио, да је узме, те се пожену око ње. Сестри је било мреко узети иједног брата, јер су сједног срца.

Браћа нијесу шћела никако одустати, но да је узме макар који од њих; сестра почне мислити, како би их одбила од себе, те најстаријему Вуку рече, да огради међу око ијеле државе; средњему рече, да доведе воду с Цијевне у Дукљу; а најмлађему рече, да огради једну призу од толико и толико лаката дужине, толико ширине и толико висине.

Она је мислила, да ће те радње бити толико дуге, да их браћа за дуго неће моћи свршити и да ће се ослободити тако удадбе за којим од њих, но превари се. — Сваки оде на своју радњу. Није шала: цијела им је држава у власти; па колико ту има радника!? за којим ће их братом највише отићи? —

Разумије се, за најстаријем Вуком највише их је отишло, јер то бјеше човек доста снажан, прибудаласт, тром, безбрижан: прави теремут, па се мнозина преварише, да их он неће силовати, да раде преко мјере, више по могу; не бојаху се од њега, ма се давно рекло: небојшу вук коље. У почетку радње рече Вуко: „Или ћу сестру пољубит живу или мртву; или ћу с ње главу изгубити!“ — па то и учине, те се множ радника превари, јер он на ову радњу иташе, да га браћа не претеку. Нагони, да се ради без прекида: без почивала ни по дневи ни по ноћи; некоме плати, некога тољагом омлати; тешко ти бјеше радницима код њега; да те Бог сачува.

Сврши ли који брат прије, то бјеше — по његову мишљењу — знак његове несреће, његова напатка, а међутим он најстарији брат, па да нема у томе првијенство! — Како то може бити!? На врат, на нос; с брда у долину сврши Вуко међу прије но браћа њихове радње.

Поита у Дукљу узети сестру. Чује сестра, да је Вуко довршио међу и да иде, да је узме, те она узме једног коња и побјеже из Дукље низ данашњу Зету, а Вук за њом. Кад буду у Зету, већ су се готово суетигли, те се сестра убије.

Развале ове међе и данас се добро познају и виде. Једанпут причаше ми један о овој међи и називаше је *Булисавова међа*; а у Бјелопавлиће ову исту међу називају *Јеринина међа*.

Причају, да почиње од Конавала, па прелази преко Граба зубачког, Бијеле горе, Стреканице у дно Грахова, преко Замађева ждријела у Тоспуде, подно Трешњева и Кобиљег дола, уз Чумавину (планину), подно Бијеле пољане, даље води к Острогу, преко Кома Кучког продужује Старој Србији.

Она два млађа брата не бје у још свршили; мало пошто сврши Вуко, доведе и млађи брат воду с Цијевне у Дукљу. И данас се познаје канал, којим је воду довео.

Најмлађи брат, који је хтио цркву градити, чујући, да му се сестра убила, остави грађевину, за коју је био наредио велико камење, које се и данас може виђети обалом Мораче.

II

Трешњевске градине.

Двије од ових Градина налазе се подно

Трешњева, на јужној страни, у линији Вукове међе, на врху двије главнице, а из међу њих ждријело, преко кога иде стари пут, ће се налази „Локва“ мртва вода скоро 330 мет. велика, која је — по причању — још тада издубљена, кад су Градине озидане.

По самијем развалинама Градина и Вукове међе, бих рекао, да се није гледала љепота, јер су ово гомиле камења наоколо као зид. Истина је, да су озидане као фортице на узвишено мјесто, али почем је код воде и поља, могли бисмо мислити, да су то какве куће биле.

Треша се Градина налази подаље од овихек готово сахат пута, не у линији Вукове међе, него јужно под Буковицом, више Ржишта. Овђе се добро виде много разваљених кућишта. Овђе су скоро наодили комаде гвоздене, остатке оружја, а назад неколико година, један Цуца нашао је цијеле ждрвњи у једном шкрипу, усред ове узвишене и изнесене главнице. Ждрвњи су нађене у осојној страни и многе рапе издубљене од воденијех капаља сједоче, да су ту одавна остављене. По ће-кад, али у-ријетко, наодило се ту и новаца.

Прије 15 година нашао је један Цуца пун лонац златних и сребрних новаца. Веле, да је само два износио рођацима на виђето, један комад златни колико Обилића златна медаља, а други сребрни велик као двадесетак (двје шестике), наоколо нарепкан. Исте новце попио је у Котор и размијенио их. У Котору су зборили, да су то грчки новци, па по томе и говоре, да су ово развалине старо-грчких тврђава. Ова је Градина данас обрасла гором, али се кућишта могу виђети и између њих, по на неким мјестима зид око два метра широк. Неки су овудије разваљевали међе, да траже новце, те се некијем кућиштима и не може знати, куда им је темељ био.

Ј. Ф. Иванишевић.

Њњижевни преглед.

Борци. Роман из сеоског живота. Све-ска I. Написао Јан. М. Веселиновић. У Би-ограду. Штампарија Народне Радикалне Странке. 1889. Цијена 2 динара. Страна 221 велике осмине.

С правијем задовољством узимљем пе-

ро у руке, да преставим читаоцима *Н. Зете* једнога младога нашега приповиједача, чије се име у пошљедње доба у нашој књижевности с хвалом спомиње. То је *Јанко Веселиновић*, ако се не варам, народни учитељ у *Србији*, који је до сада са успјехом писао приповијетке по разнијем књижевнијем издањима онамошњим, а сада ево покушава и романом.

У колико се ја сјећам, наша критика се још није изразила о *Сањалу*, повећој приповијетци *М. Шатчанина*, те не знам, како се о њој мисли; али што се тиче мене, кад сам је прочитао, ја сам у себи промислио: ми уздишемо за романцијером, а ево младога романа из друштвеног живота; па за што не би могао његов аутор и вишега написати?

За тијем, тек прошле године наиђем у *Погледу* на *Лазу Комарчића*. Кад сам читао ту његову приповијетку *Записник једног покојника* покрај пећи, која срећом мало димљаше, продужио сам до свршетка, јер и да ми је ко бануо у походе, шћах диму приписати сузе, које нијесам могао уздржати. На сам тражио одма Комарчићеве *Бездушнике*, започете у *Отаџбини*, и с нестрпљењем сам очекивао, кад ће овај роман у изједности на свијет изаћи. И чини ми се да је изашао, али нити сам га ја видио, нити сам читао гдје, како га је критика дочекала. Г. Комарчић није само приповиједач, него је и новинар и то напредне странке, уредник баш њезиног органа *Домовине*. И сигурно с тога сваки ћутити о извреном приповиједачу, док се страсти страначке у нашој посестримни подунавској мало не стишају.

Хвала нека је г. Веселиновићу, који нас се сјетио и један дан ријеткијем уживањем успунио.

Јунаци су овога његова романа млади учитељ Јово и поп Дамјан. Да их видимо. Прво оглавље носи наслов: *Долазак новог учитеља*. Кочијаш Арсен вози новог учитеља у село С..., који сам сједи у колима и Ђути, па се замислио.

— Ама, што си ми се ти ућуто, господине?

— Па... мислим нешто — рече он чисто трагавши се.

— Ама, шта му то једнако мислиш? Ништа ти не брини! Све ти је 'вам' ка божја воља!... Људи „слатки“: — са њима како 'оћеш! Бога ми! Долазило ти је, вала, нама у 'ну нашу школу вазда којакаки учитеља. Ја памтим једнога што је јео ма-

чке, и све, четвртком нагони ђаке, те му за „леграцију“ доносе мачиће.

Младић се насмија.

— Богами јес!... Краду деца мачиће, па носе томе „Шокцу“. И све то нама није — да рекнеш — ништа криво... Јок, баш ништа! Кад је добар власти и овој његовој господи тамо дол', у Београду — и нама је!... Па опет онај... ал' не знаш ти њега. Име му Стева, после се запонио. Ех!.. то је био човек!...

Тако кочијаш Арсен разговара младог учитеља, који иде на село. И тек је у село стигао он се могло увјерити да су то баш „слатки“ људи. Пред једним дућаном, гдје је кмет био, зауставе се, и учитељ се кмету с писмом представи.

— Дакле нови уча — рече кмет. — Е како си?

— Хвала Богу.

И остали сељаци приђоше и руковаше се с њим. Кмет отвори писмо и прочита га. Онда сави и метну у џеп.

— Седи, учо.

— Ама, ја бих школи.

— Сад ћеш. Деде Перо — рече дућанији — донеси једно послужуже учи. Седи учо.

Учитељ седе. Они се окупише око њега, па га припитују: одакле је, има ли жива оца и мајку и т. д. Док он рече:

— Ама да ми је, да ми се ствари однесу у школу. Ту је кочијаш.

— Сад ће бити! — рече кмет и викну кочијаша, који се тамо на пољу разговарао са сељацима, причајући им о новоме учитељу, како је то „један сладак човек“.

Кочијаш дође.

— Деде Арсене, мој братац, одбаца учино ствари горе, до школе.

— Оку, како не би! рече Арсен.

— Шта ја имам теби да платим? упита учитељ Арсена, машајући се руком у џеп.

— Ништа, господине! Кад ја то не би теби учинио — ја коме би! — рече Арсен.

— Е, онда, хвала!

— Богу хвала и на здравље! рече Арсен машајући се капе.

Арсен однесе ствари у школу а кмет с дружином задржи учитеља, те послужилише учитеља и с њим заједно пише и једном и другом и трећом све у разговору о школи, о селу.

Кмет узвикиваше учитељу: „Док се само познамо!“ а сељаци га прихватаху за руку и стеаху је.

Можели бити усрднијега дочека, и можели се вјерније описати? Кад је Арсен изашо, један сељак пристаде за њим:

— Море Арсене, ово много младо?

— Ка' капља!

— Оће ли ово умети учити ђаке, по Богу брате?

— А кад га је власт поставила, ваљда ће умети — рече Арсен седајући у кола.

Друго оглавље носи наслов *Успомене*.

Ту је изложен потанко живот учитељев дотадашњи, и ту при свршетку дознајемо, да се учитељ заљубио у једну младу женску у Београду, коју је само једном на путу срио одећи из школе у цркву, и коју не познаје, ни која је, ни окле је. Све ове успомене још из раног дјетињства ређаху му се једна за другом, кад је остао сам у школи на прозору посматрајући благу јесењу ноћ, мјесецином осветљену. И у тој благој јесењој ноћи лебдила му је слика оне непознате женске...

У трећем оглављу упознајемо се са попом Дамјаном, парохом сеоским. Отац му, поп у том селу, умрије прије него ли га је могао школовати. Тако с муком великом некако доврши богословију. Ожени се дјевојком младом, здравом, једром као пуче. Буде рукоположен и мајка му на скоро умрије задовољна, што је „одржала чин у породици.“

Живео је срећно са својом Станојком. Она беше весела као кошута. Дочекивала га је са осмејком кад се из нурије враћао. Ако је био љут, љутина га је пролазила кад је угледа. Заборавио би у часу све непогоде, па би се предао срећи у наручја...

И пастио се да свега у својој кући има. Кад није радио требником радио је мотиком. У свему му је помагала његова весела домаћица. Она му је цвркулала као шена.

Али као да није био љубимче среће. Станојка му се разболе... и умрије.

Чунао је косе, бусао се у груди, јаукао, плакао — мислили су: полудеће. Тешко је погледати на њ. У деветнајестој години, у петом месецу брачнога живота, у данима кад сва друга браћа гледе весело у будућност — он се осврће и гледа у прошлост; гледа три скорашња гроба: брата, мајке и жене!...

Са њом је спустио у гроб и своју срећу...

Ипак не постаде очајником. Претплати се на неке новине, и стаде читати; поче набављати књига и стаде учити. Живео је са таштом. Сељани су га љубили, јер је био готов вазда да свакоме без разлике услугу учини: и најгорем сиромашу, као највећем богаташу...

Ето среће Јови Васићу, младом учитељу сеоском. Одма се сјутри дан упознаду. Поп је био школски старатељ.

...И што су се више разговарали, све су се више ближили један другоме. Њих веа нека духовна веа... Заједнички осуђиваху дрскост људи, који управљаху вемљом. И, ва дивно чудо, обојици једне исте мисли долажаху...

Поп Дамњан заволе учитеља Јову, да би умро за њега; и учитељ тако исто попа.

Даће под насловом *Трагови Дами* о-

писује се весели сеоски живот, ком се морао и учитељ покорити.

Па долази *Тајни Састанак*. Учитељу није могло боље бити; свуда су га дочекивали и испраћали са љубављу и поштовањем. Само што му у самоћи лебдијаху оне плаве очи....

И друго нешто сметало је његовом мирном животу. Он је хтео да буде учитељ не само деце него и старијих. Хтео је да им отвори очи, да им докаже, да су људи, који треба да знају и своја права, као што дужности имају, и да се својим правом користе, као што и дужности морају, да испуњавају. Њега је болело то, што српски сељак мораше да стрепи пред једним капетаном или писаром или чак и пандуром. У томе он осећаху да је српски сељак понижен.

Покушавао је доста пута, да о томе поведе разговор у друштву; али, ма с ким почео да говори, онај му се вешто исклијауо из руку, рекавши му:

— Море, мани!

Обраћао се више пута попу Дамњану са питањем:

— Шта је ово?

На што је попа само слегао раменима.

— Па докле ћемо овако? — питао је он.

— Не знам! одговарао је попа. —

— Је ли могуће да српски сељак ништа не осећа и ништа не мисли — ако Бога знаш!?

— Па, ето види!

— Па шта да радимо?

Попа је опет слегао раменима.

И тад би ућутали и један и други.

У томе дође обојици позив од попа Живка и дружине му на састанак, да се споразумију, како да се отресе народ од зла, који га притиска. И одма пред вечер крену на састанак. Ту је сваки имао да се тужи на неправике са стране власти. Учитељ Јово био је душа тога састанка.

— Ми се боримо за права наша. Сваки је човек — човек. Тај капетан, тај началник, тај министар — ништа није бољи од мене или од овог или оног брата! Нема он две главе а ја једну, или он три срца а ја једно! Нас је Бог све једнако створио; па кад смо једнаки пред Богом, за што да је он овде бољи од нас? ... И може ли он бити бољи од нас само за то, што је министар? Он је данас министар — а сјутра није, а човек остаје довека!

Тако је учитељ говорио. При свршетку дружиница изабере попа Дамњана за пресједника; а учитеља Јову, да изнаша по новинама неправике, што народ трпи од власти.

Тако се почео ширити по Шумадији програм радикалне странке.

То су борци, који роману наслов дају.

У одјелцима *Капетан Сава* и *Приштител*, ми видимо како и неваљали људи долазе протекцијом до власти; видимо и

квареност и подмитљивост њихову; видимо још, како и у народу има ниткова, који да се препоруче власти, да какву корист постигну, не маре ни свога брата издати.

Пера Ивић из Б... да добије овлашћење да зида меану, дошао код Капетана Сава, који га најприје стаде испитивати, зна ли што за тајне састанке, што се држе у сеоцкој механи. Пера му открије све, јер је у томе колу био и његов брат, по коме је знао, све што се ради. Пошто му капетан обећа, да ће радити, да му се молба испуни, Пера:

— За то сам ја вама и дошо. Велом, ако ви не порадите код г. министра, мени није вајде.

— Тако је. вели један његов пратиоц.

— А опет вама, господине, неће бити цаба. Ја сам донео једно јагље; има нешто вина и ракије у колима и то ћу дотерати тамо де ви седите; а за то знам треба ће пара; није вредно да ви трошите и да радите за бан-бадава. Ево вама — јабуке ради — ово!

И ту спусти један фишечки капетану у руку. Кад је капетан остао сам усклику:

— Бога ми! вала му! Десет дуката!... И још довао сам и ко су та господа!... А попови, попови!... Бре платите ме мени! А ти учо, дечко, и ти ћеш знати за чичу! Скинућеш оде, а ланућеш тама негде око Врање!

Слиједи одјељак *Срећка из менади*. Јово је уз ферије код попа Живко у гости. Разговарају се, како је власт дознала за њихов тајни рад; како им капетан Сава пријети. Знаду што чека учитеља: премјештај; ал' поп Живко хоће да и томе доскочи.

— Писмо ваља ни ми гоље... Ја, поп Лука и поп Дамњан, узећемо ти земље, направимо једну кућицу, па живи међу нама...

— Ја сам се решио да будем учитељ, и само то ћу бити целог мога века!

— Знам — рече поп — али ти проклети премештаји!... Шта ћеш?... Преместете одавде негде даље. Ти се тек упозно и запазно са људима, а они опет даље....

— Па ако!... Спремајући се за овај позив, ја сам се добро наоружао!... Све што год ми натуре — претрпећу, јер имам за што!...

— Знам, брате, знам! Али зар си ти сигуран да ћеш до века моћи трпети? рече поп. Нећеш ти до века остати такав као сад; оженићеш се, а где двоје дише треће се пише, па...

Учитељ уздахну... Лена слика изађе му пред очи.... Али она за њега беше само у успомени.

— Никад, попо! рече он.

— Шта? Никад се нећеш оженити?

— Никад!

— А што?

Учитељ ћутах.

Поп се насмеја!

— Оженићеш се ти, мој Драгановићу, те још како?

— Не!... Не!...

— Већ ако је шта друго ту, — рече поп.

Учитељ опет ућута. Поп Живко не хте да га уанемирује.

Но ће га опет згодном приликом запитати:

— Збиља, учитељу!... Што си се онако ваћута данас, кад ти ја поменух женидбу?

— Море, мани!

— Ти не радо о томе говориш!... Да се није већ неки ђаволак улего у твоје учитељско срце, а?... упита попа и уишљи у њега, а неки несташан осмејак играо му је око усана.

Није било кут-камо: Јово је био принуђен да се исповиди пријатељу. У то стиглоше гости: сестра попадијна са кћерком. То је била вила његова.... Јован се једва прибрао. Приђе и поздраве се. Дјевојка је свршила вишу дјевојачку школу и справна је за учитељну.

Поп Живко је одма проникао у срце Јовино. Он је био на чисто. Мара је била она, која је Јову била срце занијела. Ту је и она имала прилике, да посматра Јова, да упозна његове врлине, његове племените тежње, и да се у њ заљуби. Сјутра дан уфати поп учитеља сама, па поведе ријеч о његовој љубави, и даде му знати, ако узбује Мара задовољна, да сви пристају. Набоше се и они двојица сами. Јово није умислио ријечи да проговори. Али Мара започе, гледајући у своје плетиво. Па је по мало главу подизала и у очи Јова погледала. Јово се још није мого одважити. Но му се пружи још једна боља прилика.

И он беше онемео. Ништа не знађаше лига чини.... Љубио јој је косу, врат, па најзад и лице. Девеојка дође к себи. И он се трже...

Али и Мару савладали осјећаји. Она узе његову руку, принесе је устима својим и пољуби. И опет му клону на руке.

А он љубљаше као манит: и лице и руке и врат и косу...

— Сад сам срећан! рече он.

— И ја сам!

— Хоћеш ли бити моја?

— Само твоја!...

Из тога блаженства позва га к себи капетан Сава. Отишао је прије у своје село код попа Дамњана. Сјутри дан зором код капетана. Капетан га је хтио тамницом принудити, да призна, да је сакупљао „бунтовничке“ састанке, да је у *Виделу* писао „оне“ дописе; и затварао га је; али Јово не признаде ништа. Посла га у Шабаци начелнику, који га лијепо прими, и хтједе

га добити за шпијуна. Он није од њега ништа више тражио, него да му доставља имена онијех, што иду противу „владара“. Кад је изашао на улицу, сину Јову кроз главу ова мисао:

Код нас вршиоци закона или су медведи као онај пандур, или курјаци као капетан Сава, или лисице сао начелник Панта... Свега имамо — само људи немамо!

Кад се Јово повратио у своје коло, одлуче да продуже рад овако по домаћим весељима и славама.

— А полиција?

— За њу је лако! — рече поп Дамњан — Јовин је план врло леп — он је пристао да буде начелников шпијуни. Зар не може неко од нас бити капетанов?..

— Онда како ти велиш, попо, треба и ђаволу свећу палити?

— Јест, и оскадити га! — рече поп Живко. Треба и њему по некад.

— Што мора бити — мора! — рече поп Дамњан. На тај начин ми можемо радити мирно и безбрижно.. Кад се будемо са свим припремили, кад будемо имали своју војску — лако нам је ступити у борбу.

И ту одлуче да поп Живко буде капетанов шпијун.

— Није поштен начин борбе — рече Јова, али га се морамо латити, да би постигли циљ, јер циљ је поштена.

Па слиједи одјељак *Вјереници*

Ту се код попа Живка углави вјеридба.

Ова беше дете наивно, искрено, које не беше у ставу ни једне тајне скрити. Он се је надио, да ће „мамова мила“ бити научена. Међу тим он гледаше пред собом створење, које никуд није макло ван крила материна. Он се радоваше, што ће од ње начинити женску која ће светлити својим карактером.

Љубљаше је и миловаше. Она се тошља под његовим пољупцима. Он осећаше како јој срце бије и пријатан дах на њених чистих девојачких уста...

Даље слиједи бједа попа Дамњана из ненада. Оптужили га консисторији, да живи с таштом у ванбрачном одношају. Консисторија га позивље да се оправда.

— Све је лаж, — рече он.

— То је лако казати али треба и доказати.

— Доказићу. Нека се питају сви моји парохијани, па ако иједан потврди навод — дозвољавам — не да ме рашчине — него да ме стрељају.

— Несрећни сине! — рече опет „пречасни“ и одмахну главом.

— Сем тога, господине, ни он није поднио никаквих доказа. Ако ће се веровати тако на просту реч ма ког било питикона — онда онакав један питков може пола света на робију послати!..

— Знам ја, да је твоја глава муна адвокатских вицева!.. Ал' иди... Дело ће се послати полицији, да исеђди, па ако буде кривце — држ' се!.. Сад иди.

Он изађе.

Улицом је ишао као луд. Људи нијеу одили него играли око њега. Он као да хоћаше по неком бездану, у коме одјекује туно сваки глас.

Кад је ујахао коња и кренуо, мејаницја га је ачучењено гледао. Кад замаче, прекрети се и рече:

— Буди Бог с нама!.. Шта је човеку?

Таква је бједа била оборена на овога честитог човјека.

Ал' дође 19 октобра 1880. Влада пала. У новом је министарству и Гарашанин. У колу наших „бораца“ није било краја весељу. Расписани су и нови избори за скупштину. Већ се пије у здравље попа Дамњана као новог посланика. И он би једногласно изабрат. На весеље је дошао и капетан Сава. О ислеђењу противу њега већ нема ни говора.

Ту је и газда Ђошо, пређашњи посланик, који се надаше избору. Јово ће њему:

— Ово се богме мушки гласа!.. На попу већ сто гласова!...

— А луд свет!

— Што, газда Ђошо?

— Ја не бих никад глас'о попа. Није то за њега.

— А зашто?

— Он нек гледа његову цркву!.. Зар није брука и то, што је данас на празник оставио цркву а дошо воде, да седи у судници?

То му је право дао закон — рече Јова. Знам... Ал он је требао да одслужи службу.

И овим начином он служи службу, Зар у судници?

— Сад служи отаџбини и закону.

Народ се стаде купити околу њих. Газда Ђошо се прешире, брани.

— Па лепо, лепо!.. Нека вас поп усрећи!..

— Сад... ко био! Само од тебе пећемо среће тражити! — рече чича Милан. Болаи брајко, видиш овај народ, види!.. Све је се ово цекад угадало у тебе, али твоје поуздање као врбов клин... Сви могу викати на попа, само ти ћути!..

— Тако је! Тако је!.

Газда Ђошо оде као опарен.

С овим избором свршује прва свеска романа. Ту је огледало народнога живота у Србији за вријеме првога покрета данашње радикалне странке. Први њезини борци у народу били су попови и учитељи, и ту њихову заслугу писац признаје у симпатичнијем јунацима овога романа: попа Дамјана и учитеља Јова. Он нас упознаје с њима још од дјетинства њихова. Ту долази њихово ђаковање, и њихова прва љубав. И најмање ситнице писац не изоставља, како би боље успио у стварању ових типова. То су дјеца сеоска, не заражена никаквом варошком поквареношћу; добри људи, које

плату новог уредништва находимо и ово мјесто: „На посљедку треба да још споменимо, да ћемо бити будни чувари братске слоге између двоимене а једнокрвне браће Хрвата и Срба. Да се та лијена слога што више учврсти и да буде што живљи душевни саобраћај између Загреба и Београда, примат ћемо од уредништва београдског књижевног листа *Кола* мјесечне извјештаје о књижевности и културним приликама српским, а у замјену тога шилаће уредништво Вијенчево сличне извјештаје братекому *Колу*.“ И у другом броју започиње књижевну студију о пјесмама *Војислава Ј. Илића* од *Јована Храниловића*, из које ћемо извести критичарев суд и у овом листу, кад нам стигне свршетак студије. Даље у истом броју започиње а у трећем свршује г. *М. Штрел* приказ *Хајдана Кнеза Николе*, који овако завршује: „Овим величанственим приказом пригорске племенитости завршује се пјесниково причање. Читатељи су се могли и сами увјерити о богатим красотама ове приповијести, која би се могла звати и повесом у стиховима. Већ је основна идеја дивна; побједа племенитости на страшну и у Везира и у Црногораца. Пјесник је из кржаве прошлости јужне Црне Горе одабрао грађу, коју је могао и умно одјенути у идеалистично рухо. Многа мјеста показују под праве, снажне пјесничке инвенције, н. п. кад се Вукотина глава пасмије Хајдани, или кад се Везир разговара са царом, или кад Осман-бег мотри, гдје се захор поиграва с перчином Вукотиним. У оквиру своје приповијести умно је пјесник вјештим кистом а сјајним бојама насликати идеални лик Хајданин, Везира, покајника Сима, рђавца Перицу и остаду чељад, како ваља, а уз ове се слике вјешно прислањају околински описи, како их може само прави пјесник саставити. У развоју саме радње настојао је пјесник да поједине моменте психологички прогумачи, па му је то и пошло за руком. Нема међу тим није до тога, да овдје потајно размишљамо пјесму. Било нам је стало до тога, да вјерно прикажемо, што нам пјева пјесник; а да слика буде што живља, навели смо повише извадака, да се узмогне видјети, како пјесник изводи своју слику. Из ових ће извадака сваки разумати све богате тонове пјесникових боја не само у сликању значајева и у опи-

сивању појединих призора, него и у самој дикцији. Неко озбиљно достојанство прожима сву пјесму, која често озвања управо узвишеним звуком. Ови ће звукови јамачно одјекнути и срцем наших читатеља, јер су нехиђен израз пјесникова заноса. Без афектације и без тампоће тече пјесников говор као бистар горски поточић. Мирисан је у истину овај цвијетак, што га је пјесникова вила засадила у цвијетњак српске или хрватске поезије, па ће му се мирис за цијело дуго и дуго осјећати на нашој књижевној ниви. Овај је цвијет тако чист и посвећен, као што су и оне поносите планине, на којима га је на својем срцу одгојио пјесник, којему је судба досудила, да буде уједно главар свога племена и коловођа свога народа. Он је овом пјесмом унео нов невен-листац у вијенац своје пјесничке славе.“

Ми препоручамо овај најбољи књижевни лист хрватски нашим читаоцима; а наше читаонице особито требао би да га држе, јер нас само књижевност може душевно приближити и ујединити.

Примили смо први број *Кола* са лијепом садржином. На првом мјесту појављује се стари оригинални пјесник *Јован Илић*, отац пјесника *Војислава Драгутина* и *Младенца*; рекли смо стари, али по пјесмама изајни и млади, што му и ова пјесма свједочи под написом *Бен Сасибу*, пуна осјећања и живота. Још нам је мило забиљежити, да г. Илић пише јужнијем изговором, што је ријеткост међу нашим књижевницима у Шумадији. Даље слиједи једна вртица *Матасуљева* и пјесмица *Н. Ђорђевића*; па једна слика преведена с руског и почетак превода с талијанског романа *Пропасти племенић*. Даље представља г. *Ј. Живановић* *Бранич српскога језика*, а г. *Јован Храниловић* почиње своје књижевно-историјске арабеске посљедњих двадесет година из Хрватске лијене књижевности, одакле са задовољством вадимо овај уломак: „У хрватској белетристици знатно се већ опажа прелаз из етимологије у фонетику, *Vienas* доноси саставке и једним и другим правописам, — али дани етимологије као да су избројени, од како се и земаљска влада хрватска спрема увести у школу фонетику. Најважнији је пак тренутак у развоју тога питања најновije дело *Др. Томе Маретића*, те неуморне пчелице на

филолошком пољу. Натпис је томе делу „Историја хрватскога правописа латинским словима“ (стр. XIII и 406). Ту учени писац наводи 95 писаца, почевши од Бернардина Сплећанина (1495 г.) до Маријана Јанћа (1833), и доказује, да су само тамо ти писци у правопису консеквентни и тамо да се слажу, где пишу фонетиком, тако да етимологија нема за собом никакве знајствене историјске основе ни књижевнога ауторитета.⁴ Најпослије доноси књижевне оцјене и богату збирку *биљежака из књижевности и умјетности*. Од нове године лист излази два пут на мјесец у свескама од два табака формата *Н. Зете*, мало вишег; а цијена му иста остаје — 6 фиор. на годину. Ми овај лист препоручамо нашим читаоцима, који желе да се што више упознају са нашом књижевношћу, и да се који час угодно забаве.

С. П. БОТКИН.

У Ментони, у Француској, умро је 12 децембра пр. г. од парализе срца један од најзнатнијех руских љекара, пијеток медицинског свијету познати професор С. П. Боткин, у 57 години свог радног живота. Покојник родио се 1832 г. у богатој трговачкој породици у Москви, гдје је и свршио медицински факултет. Поред свог брата Василија био је приман у кругове Станкевића, Грановског и др. знаменитих либерала четрдестих година, који су имали не мали утицај на израду карактера Сергеја Боткина. Свршив московски универзитет 1855, млади љекар отиде на бојно поље у вријеме Кримског рата, да под руковођењем Пирогова послужу својој отаџбини. Затим је отишао у иностранство ради усавршавања, и проведши пет година код најгласовитијих тад. научара, Клод Бернара, Вирхова, Траубе и др. врати се 1860 год. у Русију. Одмах по повратку понуде му професорску катедру у медико-хируршкој академији. Поред других чувених руских учених снага, Боткин је својим неуморним радом, необичним талантом као дијагност, учитељ, писац и сретни љекар, подигао углед руских медицинских школа, давши им снажни импулс, правац и самосталност, тако да се руски љекар и руски научни

радови у Европи с поштовањем спомињу. Колико Русија оплакује рано преминулог Боткина види се по томе, што су, на глас смрти његове, безбројни руски медицински листови и часописи сви у црном оквиру изашли, сва љекарска друштва по пространој руској царевини чинили у црквама парастосе и у скуповима давали дирљивог израза туги за ненакнадним губитком. Многи њиме излијечени болесници и његови ђаци-љекари шаљу замашне прилоге да се оснује капитал Боткиновог имена на какве добротворне циљеви. Петроградско љек. друштво ријешило је; да се увјеквјечни успомена Боткина оснивањем у Петрограду удовичког дома за сиротне породице руских љекара. Ради тога умолиће се министар унутр. дјела за дозволу да се може отворити упис по свој Русији; тражити од петрогр. општине нужно земљиште за зграду; молити сва љекарска друштва по царевини и све поштоваоце покојника да се заузму за прикупљање прилога.

У мјесто описивања често анекдоте најбоље карактеришу личност појединог човјека. О пок. Боткину има их силество. Једном се разболео један новинар и слутећи да му је близу крај, ријешу се да дозове најпослије и Боткина. Другог дана дође професор, помњиво прегледа болесника, давши му савијета и утјеху, примјети велику сиромаштину и оскудицу у кући. Кад је Боткин излазио жена новинара понуди доктору, што је могла — 15 рубаља. Боткин не хтједе примити, но се као по послу к болеснику врати с ријечима: не бојте се, ви ћете брзо оздравити. По одласку Боткина нађу 100 рубаља под јастуком, што је он боником непримјетно подметнуо. Наводе затим ову анекдоту: — Ви усрдно изводите више ђаке на пут. — Ја не изводим ђаке по ваљане људе. — И то све вапе асистенте. — Ја их знам боље него друге и могу јамчити за њих. — У Боткина међу асистентима није било Нијемаца. — Ви, Сергеје Петровићу, као да не волите Нијемце. — Кајем се, не волим их баш особито. — Али и међу њима има способних. — Те још како! — Па зашто њих не изводите међу људе? — Немам кад. — То јест како немате кад? — Врло просто, ја се нијесам честито у њега ни загледао, а оно гле, Нијемац Нијемца већ на пут и извео.

Радећи и дневи и ноћи пок. Боткин био је страстан пушач, што је без сумње допринијело растројству његовог здравља. Четири мјесеца пред смрт бацио је сасвим дуван и то с великом муком. Од немалог је интереса да се наведе шта је покојник тада о дувану говорио.

— „Прије 15 година почеше озбиљно говорити о томе, како дуван рђаво на срце дјејствује. Али ми љекари, и ако смо то боничима говорили, нијесмо баш наваљивали. Сумњали смо сами: пушимо по 20—25 година, па ипак штете не видимо. Но ствар је у томе, што наш организам привикава к никотину само до извјесне мјере, док је још природа снажна. Затим наступи вријеме, раније или доцније, и отров стане радити брзо и организам за коју годину сасвим разруши. Посматрајући сад самог себе, ја се опомињем неких болесника, чија сам страдања погрешно приписивао другим узроцима. А да сам им тада изчупао цигару из уста, они би били и данас живи.“

Име Боткина живиће докле је медицинске науке и руског љекара у опште.

У име српских и пригорских љекара, који су били покојникови ученици или се користили његовим научним радовима, као и од стране још неовршених наших медицинара у Петрограду, и ми већ смо тада ти црна земља, на којој си, словенска дико, много добра болесну и невољу учинио!

Миљ.

МИША ДИМИТРИЈЕВИЋ.

У очи бадњега дневи погинуо је у Новоме Саду у сред бијелога дана овај честити и неуморни трудбеник за Српство од крвничког ножа, који је баш у његово племенито срце погодио... Не може се кут-камо, мора се велика братска срамота забиљежити: убио га је Јаша Томић, pjesник, књижевник и новинар српски, зет несрећнога дра Светозара Милетића, чувенога и толико заслужнога Србина.

Живио сам годину дана са покојником у Пешти у Текелијануму; и ту смо сви били Милетићевци; било нас је и фанатичнијех Милетићевих обожатеља; али оданијега приврженика великог Србина од Мише Димитријевића ја нијесам познавао.

Такав је остао и пошто је науке свршио, те је стога морао оставити и сенаторску службу у магистрату новосадеком, и тако се сав народној ствари посветио. Од цијеле оне одушевљене фаланге цјелокупне уједињене омладине српске ниједан није постојаније, већим самопрегоревањем истрајао под њезином заставом.

Али *Застава* Милетићева, пошто је Милетић умно оболио, удадбом његове шћере пређе у руке Јаше Томића. Овај млади даровити човјек, заражен социјалистичкијем начелима, коме Милетић, док је здрав био, није дао у друштво његово ни приступити, од једном је хтио да замијени свог таста, да га наслиједи на уредништво *Заставе* заборављајући да је то био орган читаве једне странке, кола Милетићевих других, људи ученијех, некушанијех патриота и заслужнијех.

Тако се околу *Заставе* стало окупљати друго млађе коло; а њезини људи били су принуђени да оснују други лист, и то је био *Браник*. Тада се стаде развијати борба између ова два листа, у коју се упустила и гђа Томићка, издавши читаву једну брошуру противу најбољијех пријатеља несрећнога оца њезина, а особито противу покојног Мише.

Гледајући ту борбу, ја нијесам могао одољети да пок. Димитријевићу не изразим, како је ја схваћам, и ја сам од њега добио шљедехи одговор:

Нови Сад, 30. VII. 86.

Штовани Пријатељу!

Велика Вам фала на Вашем пријатељском сарушћу у ствари моје несрећне полемике.

Моја је савести потпуно мирна, једино ми је само жао, да је баш моја личност морала доћи у сукоб са оним, што је Милетићу најдражије било, са оба његова чеда: са његовим моралним и физичким породом (са „Заставом“ и његовом ћерком). Али тако је ваљда морало бити. Људи од велике осјећања и људи од сувине строге конзеквенције морају трагичну судбину прешрпети. То ми је суђено. Али са мирном душом и са чистом савешћу може се и највеће зло мирно сносити, а камо ли не ова трескутана неприлика.

Моја је намера од увек то била, да

би на сигурном темељу требало основати велику и чврсту партију народну. Ја сам то негда и Милетићу говорио. Он је то могао уинишати, било му је у власти, али није марио, да на томе ради. Ја сам тога мишљења и данас, само што данас то много теже иде него пре, особито при овој поцепаности, каква је данас у нас. Али зато ја нисам још изгубио наду. То ми је највећа жеља и једина намера, да организујемо једну јаку народну странку. Кад би се то створило, ја би се онда радо са политичког поља и повркао, јер моја природа као да није удешена за политичну борбу. Зато Ви сасвим добро чините, што на томе радите, да Политика из његове површености на јавно поље нагоните.*) Ја се сваком јавном борцу радујем, па допустите, да и Вама моју највећу радост изјавим, шта напуштате своју домаћу тишину

Мени је н. пр. у последње време врло мило било сретати се у јавним листовима са Вашим именом. Ваших „Осам дана по Црној Гори“ пратим непрестано са највећим задовољством, па шако исто и најновији пути Ђелановићев у „Срт. Листу“; а Ваш чланак о А. Качићу тако је за мене право уживање.

Једном речи ја врло поштиво пратим све што се на оном крају збова. И ја се о Вама потпуно слажем, да оданде сунце наше истиче. Ја то врло добро знам, и има већ доста времена, како је то моје најдубље уверење. Па ја у томе правцу и радим, и јавно и приватно.

Истина је да се слабо састајемо, и ретко у додир долазимо. Но свему је највећи узрок даљина пута и са овом екстремном свки трошковима.

Ја баш, био сам намеран с мојом жењом овога лета Црну Гору походити, па ми се планови разиђоше. И Ви сте овде после Вашег ђаковања само једанпут били приликом Бранкове свечаности. Такве прилике и јесу најзгодније за заједничке састанке расправљених пријатеља и родољуба, који на противним крајевима живе. Не би згорега било, кад би се и у Црној Гори удесила каква велика народна свечаност. То би била онда згода најбоља, да се једног дана цело Српство види на Цетинју.

*) Ово свједочи, да др Полит није никако учествовао у почетку ове борбе; дакле да није ни виновник њених, као што се то злонајмерно подмијењему и другијем угледијем људима око „Браника“.

Ја, видите, мислим, да би Црна Гора требала да употреби прилику, која јој се до три године пружа, кад се од косовске битке овамо пет стотина година навршило буде. Косовска битка значи, истина, пропасти српске самосталности. Али не би било то, што би се овом приликом имало славити, већ би требало, да се прослави петстотогодишњи спомен на ту самосталност, који се у најтежим околностима без политичког живота, а кроз пуних пет векова жив и свети сачувао. Тај спомен имао је свога најјачега видимог израза у непрекидној петстотогодишњој борби Црне Горе, која је последњи пламичак те самосталности чувала да се не угаси. Зато је Црна Гора највећма и позвала, да ту велику народну славу прослави. Ово би требало да буде једна народна свечовина у великом стилу. Таква свечовина била би од огромног утиска на цео народ српски, а за Црну Гору од неогледне моралне користи. Она би уједно била и уписан у светској историји. Или зар то није нешто узвишено, кад један народ слави 500 година свога страдања!? Оваква слава је најбољи доказ велике снаге народне. Пет векова страдаши и не клонути, значи уједно, да том народу предстоји још велика будућност.

Ово је свакојако предмет, о ком би требало мислити. Ви сте тамо близу Црне Горе, па би могли ту ствар подпрати. Ако би требало што да се чини, свакојако би нужно било већ сад почети припремати. Збоде ли се међутим што друго, боље и повољније за нас, — тим боље, припреме за то неће у штету опати.

А сад примите уз пријатељски поздрав још једном моју зафалности на Вашем срдачном одзиву.

Ваш свагда пријатељ

М. Димитријевић

Ја изнашам ово писмо на јавност, јер се у њему најбоље огледа лијепа душа рјетког Србина, која је обухватала цијело Српство, за-њ радила и мислила, примјернијем пожртвовањем.

Поред његова неуморна рада на новинарству, он је радио и на књижевном пољу; писао је успомене, критике, путописе, разне чланке, и то је било у свези све са његовијем политичким радом. Осим тога радио је као заступник по саборима у Пешти и Карловцима; па као пре-

сједник и члац књижевног одјељења Матице Српске — вазда ревношћу апостолском и будном свијешћу.

Овакви трудебници, овакви устаоци, за част, за корист народну, који прате све појаве у народном животу живим саучешћем; који данас пишу какву књижевну расправу, сјутра новинарски чланак, а преко-сјутра пријатељско писмо, као горње; који су данас на сабору, сјутра у општини, преко-сјутра у књижевном одјељењу Матице српске, или у патронату гимназијском, или у одбору позоришном, или читаоничком; и то свуда једнаком вољом, са свијем силама ума и срца свога: не могу за собом остављати никакво знаменитије дјело књижевно, али остављају велику празнину у народноме животу; и Миша Димитријевић је заједно такву празнину оставио, која се не да бар за које вријеме попуњити.

Одиста не може бити Србина, који неће са поштовањем и признањем стати пред сјенком тако радина и племенита родољуба; а што листови радикалне странке траже, да колико-толико несрећнога убицу оправдају, томе је узрок у партајској дисциплини, јер је *Застава* била орган радикалне странке, као што је *Браник* либералне.

Ја не знам кога више да жалимо; или оваквога родољуба и народног радника, који овај свијет оставља у најбољој снази човјечијег живота, у четрдесетичетвртој години својој; или и фод српски у Војводини, који је одушевљавао, храбрио, руководио у борби његовој са пријетећом мађаризацијом; или Нови Сад, негдашње интелектуално средиште цијелог Српства, који је крвљу оваквога сина свога попрекан; или несрећнога старца Милетића, који је ову несрећу доживио!

Неуморни трудебнице, неустрашим борце за бољу будућност српскога народа, лака ти земља и вјечни спомен у благодарном потомству!

Л. Томановић.

ЈОВАН ИВАНИШЕВИЋ.

У осуетву уредника *Н. Зете*, на први глас о немилој смрти нашега младога композитора, прештампана је тужна вијест и у

овоме листу из „Гл. Црногорца;“ али ми имамо да коју више о непрежаљеном покојнику речемо.

На први оглас наш, да *Н. Зету* покрећемо, он нам се одма из Прага радосно одазвао, обећајући нам своју сурадњу; па у брзо послао нам је као прилог уз *Н. Зету* своју композицију — *химну црногорску*.

Заслужује да се зна како је ова композиција постала; и ми ћемо овдје навести из покојникова писма, што нам је том приликом послао, шљедеће:

„Осећања, која се буде у Црногорца у туђинству; онај бол, за милом ми домовином, коју можда више никад виђети нећу, шаквог је квалитета и интезивности, да немам довољно ријечи ни из близа да их изразим. Опростите ми, што вас овим мојим шкрабањем узнемирујем, али не могу другачије, већ Вам испричати побуду најновијег рада, који Вам шаљем Пре неколико дана сам ме однесе на ливаду иза „Влашке“ (Лашке) цркве на Цетињу, и ту се прегледах својим тамошњим дрковима. Пробудило се, а силно осећање жудње за својом домовином изава неку светлу и узвишену лубав према тој и њеном вишемком Владаноу и његовој овијим на успомену!“

Тако је постала химна, коју смо као прилог *Н. Зети* прошле године донијели, и која по суду стручњака може стати поред са најљепшим јевропским химнама.

За тијем је у оној опћој српској радности компомирао пјесму нашега сарадника Радоја Рогановића о вјеридби Велике Њагине Милтице Николајевне и засебно издао, коју такођер умјетници хвале.

Којијем је правцем у музици био у опће ударио, најбоље се види по његовијем „Љубичицама српских гора“. О овој композицији Иванишевићевој пише *Новотини*, чувени критичар чески, да је доказ „његове композиторске технике са подијумом самосталношћу у изразу музичком. Мелодијска страна ових пјесана јест вјерно огледало српске народне музике са свијем особинама у ритму, колоратурним укусима и типичном завршетку на доминанти хармоније.“

Ми смо баш у пошљедњој свесци, која је разлијела и тужну вијест о његовој раној и ненадној смрти, јавили, како је овај српски млади композитор положио непит

на прашком конзерваторијуму са одликом, како га до сад ниједан Србин није положио.

По томе се може судити какав је губитак српска музика онога кобнога дана у очи прошлог Бадњег дана поднијела.

Иванишевић је нашао смрт у ријечи Влтави, по којој се топиљао су три своја пријатеља. „Пошто се почело мрачити, М. Ненадовић (један од дружине, Србин из Биограда) предлагаше, да се пјешке сувим путем врате (јер су били један сахат далеко од Прага); али кад не послушаше, кренуше сви заједно весело топиљајући се пут Прага. Једва, да се одмакли неколико минута од обале и стигли на средину ријеке, проломи се лед и већ бјеху Иванишевић, Милић (Србин из Котора) и Велварски у води, дочим се Ненадовић срећним случајем избави. И ако му већ бијаше једна нога у води, ал' брзи покрет друге ноге изведе га на тврди лед. И Милић се сам избави на тврди лед. На вику њихову дође помоћ, али на жалост Иванишевић бијаше већ под ледом. Велварски се пак још држаше на површину и би спасен. А мртво тијело Иванишевићево нашло се сјутри дан у јутро.“ Овако пишу биоградском „Одјелу“ из Прага.

У Прагу му је био свечан сировод. Академска друштва чешко, словачко и бугарско, као и Срби ђаци подожнише на мртвачки сандук вијенце. Било је и других вијенаца, међу којима се одликовао онај уредништва великог младоческог органа Narodni Listy. Онојао га је руски прото; а надгробно слово држао му је г. Др. Ф. Челакоски, који је изнео осталога рекао: „Љубили смо га, и он је нас љубио. Чески је народ тако љубио, да му је чисто тешко било, кад би помислио на расанак с њим, и увијек га је одлагао, док ето нађе смрт у Влтави — сред земље коју је толико љубио!“

Е, па нек ти је лака та братска, свијема нама мила земља, мили покојниче! А кад год стану српске љубичице по српским горама цвасти, српске ћете се моме сјећати, и њима твој гроб у њежној тузи осипати.

Вјечна ти памјат!

Културне биљешке.

(Царска руска Академија Наука) у Петрограду почетком ове године именовала

је Његово Височанство нашега Господара, Књаза *Никола I* за свога почасног члана; а г. *Петра Будмана*, чувеног Дубровчанина, својим чланом дописником.

(Савил-дан на Цетињу) прославио се најевечаније. Црковно богослужење извршио је г. Митрополит *Митрофан* са мјесним свештенством у присуству Њ. Свјет. Књаза *Петра Карађорђевића*, све више госпде и многобројног грађанства. Послије литургије кренула је литија преко вароши до варошке основне школе. Ту је г. Митрополит осветио воду, па је управљајући учитељ г. *Болвић* држао сходну бесједу, иза које слиједило је пјевање и декламирање разних пјесама, што су сами ученици и ученице основних школа извршили врло похвално; при свршетку им је г. министар *Павловић*, у славу овога дана, даровао по једну књижицу. И на овој школској свечаности био је присутан Њ. С. Књаз *Петар* са свом вишом господом. У вечер је пак била бесједа у читаоници на којој је говорио наш сарадник г. проф. *Живко Драговић* „О моралном васпитању дјце“, који ће лијепи говор изаћи у *Просвјети*. Па је хор чланова друштвенијех под управом г. *III. Огњеновића* отијевао нотално неколико лијепих пјесама, а г. проф. *Душан Јовановић* и г. *Б. Рубић* декламирали су по једну врло лијепу. За тијем су слиједиле народне игре, међу којима нам је споменути *руско коло*. Бесједа је завршена у поноћи играњем „томболе“. Просторије читаоничине биле су лијепу декориране лаворовим вијенцима и заставама.

Одговори Администрације.

Г. г. Б. И. Н. Сад. Као што сте могли разумјети из наших објава, седме свеске одавна немамо — много прије него ли сте је рекламирали. Зато нам је жао, што вас не можемо послужити.

Г. г. Б. Ј. Панчево. Књижари М. О. Марковића у Крагујевац нијесмо могли послати све бројеве из почетка, јер их одавна немамо, него смо јој послали све свеске од осме овамо; пошто разумијемо из ваше дописнице, да није почела примати него тек од десете, ми ћемо јој онет послати осму и девету; а претплату ћемо урачунати у идућу годину. Пријатељски поздрав!

Г. Ј. Р. Т. — Т. Обреновац. Да смо имали ми Ви шаасмо одма све свеске послати. Жао нам је што Вас не можемо послужити. Што преостаје од претплате, ми Вам у ову нову годину урачунавамо, за коју ћете нам послати још два фиорина. Српски отпоздрав!

Уређује Др. Л. Томазовић.